

HALİFE YUSÛF TOPÇU (1885-1965) VE AKİDE METNİ

CALIPH YUSUF TOPÇU (1885-1965) AND HIS AQĪDAH (ISLAMIC FAITH) TEXT

*M. Salih GEÇİT**

Özet

Halife Yusûf Topçu, Şeyh Ahmed-i Hânî'nin Doğubeyazıt'ta açtığı ilmi çığırını devam ettiren bir şahsiyettir. Bu makalemizde Halife Yusûf Topçu'yu, eserlerini ve bölge insanına hitaben yazmış olduğu *Akîdetü'l-İmân* adlı eserini tanıtacağız. Halife Yusûf, Osmanlı'nın son yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış olan bir âlimdir. Şerh ve Haşiyeler Dönemi ile Yeni İlm-i Kelâm Hareketinin birbirinden ayrıldığı kavşakta yer alması hasebiyle kelâm ilmi açısından araştırmaya değer bir âlim vasfını taşımaktadır. Özellikle yazmış olduğu akide metni, ülkemizin belli bir bölgesinde yaşayan insanların sosyo-kültürel durumu ile inanç yapısını yansıtmaya açısından değerlidir. Bu açıdan bu şahsiyetin ve yazdığı Akîde Metnin tanınmasının kelâm ilmine katkıları olacağı kanaatini taşımaktayız. Adı geçen şahsiyetin akide metnini ilim dünyasına kazandırmanın ilmi bir görevi edâ etmekle birlikte bir vefâ borcunun ödenmesi anlamına geleceğini de beyan etmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halife Yusûf, İman, İslâm, Akaid Metni.

Abstract

Caliph Yusuf Topçu is a personality who continued the scientific epoch begun by Sheikh Ahmad-i Hânî in Dogubeyazıt. In this article we will introduce Caliph Yusuf Topçu, his works, and his book called *Aqīdah al-Iman*, which he wrote addressing to the people of the region. Caliph Yusuf is a scholar who lived in the last years of the Ottoman Empire and in the first years of the Republic. He is a scholar worthy of investigation, with regard to Kalām, in consequence of his taking part at an intersection in which the Period of Sharh and Hashiya and the movement of New Science of Kalām are dissociated. The text of *aqīdah* he wrote, in particular, is valuable in terms of reflecting the socio-cultural status and belief structure of people living in a certain region of our country. From this point of view, we believe that the recognition of this personality and the text of *Aqīdah* written by him will contribute to

* Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

the knowledge of Kalām. It must also be stated that bringing the text of Aqīdah of the aforementioned personality to the world of science is both a fulfilment of a scientific task and a payment of a duty of loyalty.

Key words: Caliph Yusuf, Iman, Islam, Text of Aqīdah.

GİRİŞ

Bayezid Sancağı, İran, Rusya ve Kafkas ülkelerine karşı Şark Bölgesi'nde Osmanlı Devletini temsil eden tarihî bir beyliktir. Bölge bu vasfıyla kültürlerarası kavşak noktası olarak bilinmektedir. Bayezid'in hâkim tepesinde mevcut İshak Paşa Sarayı da birden fazla kültür ve medeniyetin izlerini taşıyan bu haliyle birçok kültürel, sanatsal, dinî ve mezhebi birikimi uzlaştırarak, geliştirerek ve kendine mahsus bir orijinaliteye kavuşturarak göstermektedir. Dinî açıdan bakıldığında Şiilik ve Sünnilik mücadelelerinin sürdürüldüğü, hem itikadî hem de tasavvufî açıdan son derecede önemli gelişmelerin yaşandığı bir alandan bahsetmekteyiz. İşte böyle bir yerde doğan Halife Yusûf Osmanlı'nın son demlerinde, Cumhuriyetin de ilk çeyreğinde yaşayan bir ilim adamı olarak araştırılmayı hak etmektedir.

1. HALİFE YUSÛF'UN ŞAHSİYYETİ, İLMİ VE FİKRİ HAYATI:

Beşerî kimliğine baktığımızda karşımıza şu bilgiler çıkmaktadır: Halife Yusûf Topçu, İshak Paşa Sarayı'nın topçusu Şerif Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1885-1965 yılları arasında Doğubayazıt'ta doğup yine orada vefat etmiştir. Hakkında yapılan araştırmaların kaydettiğine göre Doğubayazıt'ın Zengezur Köyünde (Sarigül Mahallesi)¹ doğmuştur. Kendisi, Beyazıtlı meşhur müderris Şeyh Muhammed Celâlî'nin öğrencisi olarak onun medresesinde okumuştur. Aynı dönemde Bayezid Medresesi talebesi olan Bediuzzaman Said-i Nursî'nin medrese arkadaşı olma vasfına da sahiptir.²

Eğitim hayatını kısa bir şekilde gözden geçirdiğimizde şunları görmekteyiz: Eğitimini zamanının en meşhur şark medreselerinde gören Halife Yusûf, bu çetin ve zorlu ilim talebeliğine başlarken ilk tahsilini köyün imam-hatibi olan Molla Ahmed Hoca'nın yapmıştır. İlmî tedrisat açısından

¹ Halife Yusûf'un doğduğu köyün gerçek ismi Zengezur iken Cumhuriyet'in ilk yıllarında Köy ve Mahalle isimlerinin değiştirilmesi nedeniyle Sarıdana Köyü olarak adlandırılmıştı. Ancak Doğubayazıt Belediyesinin ilçeye yakınlığı sebebiyle köy halkının muvafakatini de sağlayarak 2009 yılında aldığı karar üzerine "Sarigül Mahallesi" olarak yeniden adlandırılmıştır. Bkz. <http://www.dogubayazitgazetesi.com/haber/doubayazta-drt-yeni-mahalle-291.html>.

² Halife Yusûf el-Beyazidî (Topçu), *Tuhfetu'l-İhvan*, Şura Yay., İstanbul, 1996, s. 143; <http://www.dogubayazithalkinesi.com.tr/h934-halife-Yusuf-topcu-1885-1965.html> (Erişim Tarihi: 30.05.2015).

belli bir seviyeye vardktan sonra ve Şeyh Muhammed Celâlî'nin medresesine olan intisabından sonra çevre medreselerinde eğitimini ikmâl etme arayışına girmiştir. Bu nedenle bölgenin bir takım meşhur ilim merkezlerine gitmiş ve birkaç medresede eğitimini tamamlamıştır.

Burada önemli bir tarihî detaya da işâret etmek gerekmektedir: Dönemin halk kitleleri ve devlet yetkilileri nezdinde mu'teber bir âlim olarak sevilen ve sayılan Şeyh Muhammed Celâlî'nin talebeleri, Osmanlı idaresince yüksek tahsilli sayılıp askerden muaf tutulduğu için Halife Yusûf da askerliğini kışlada değil, ilim tahsili yaptığı medresede talebe olarak geçirmiştir.³

Talebelik aşamasını bitirdikten sonra ilmî ve sosyal hayata imam olarak başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde görülen siyâsî ve askerî karışıklıklar onun hayatını da etkilemiş ve bu sebeple Harb-i Umumî'de Siirt iline göç etmiş, oranın âlimlerinden Molla Hamid Efendi'nin yanında Ferâiz eğitimi görmüştür. Daha sonra Cizre'ye giderek Hedil Köyünde bir süre ikamet etmiştir. Şeyh Muhammed Derşevî'den 1925 yılında Nakşibendî tarikatı, Şeyh İbrahim Hakkı el-Basretî'den de 1935 yılında Kadirî tarikatı icâzetnâmesini almıştır. Daha sonra Bağdat'a gidip Kadirî Tarikatının kurucusu Şeyh Abdulkadir-i Geylânî'nin kabrini ziyaret etmiştir.⁴ Böylece Doğu medreselerinde ilmî ve tasavvufî eğitimini ikmal etmiş ve iki tarikatın icâzetnâmesini almak suretiyle "Zü'l-Cenâheyn" vasfını kazanmış; dinine ve halkına hizmet verecek olgunluğa erişmiştir.

Halife Yusûf, ilmî ve irfânî eğitim ve öğretimini ikmâl ettikten sonra Doğubayazıt'a gelerek bir mutasavvıf, bir müderris ve ilmiyle amil bir âlim olarak bazı köylerde İmâm-Hatiplik görevini eda etmiştir. Hizmet verdiği yerlerde İslâm ahlâkının yaşanması için kendisi de örnek bir Müslüman yaşantısı sürdürmüştür. Onun dinî yaşam tarzında halkı eğiten manevî lider vasfı temayüz etmekle birlikte o, büyük bir tevazu ve derin bir maneviyat üzere yaşamayı tercih etmiştir. Teorik irşâd faaliyetleri yerine pratikte dinî ve ahlakî erdemlerle hemhâl olma, tasavvufu yaşayarak örneklik yapma, yani "yaşayarak eğitme" metodunu takip etmiştir.

³Necmettin Şahinler, *Son Şahitler Bediuzzaman'ı Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010, I,36;

http://www.sorularlarisale.com/makale/10764/seyh_nizamettin_arvasi.html(Erişim Tarihi: 30.05.2015); <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/sonshahitler/bolgeindex.php?id=43>.

⁴ Halife Yusûf, *Tuhfetu'l-İhvan*, s. 143; <http://www.dogubayazithalkinsesi.com.tr/h934-halife-Yusuf-topcu-1885-1965.html>(Erişim Tarihi: 30.05.2015).

Klasik tasavvuf tarikatlarında müşid-mürid ilişkisine bağlı özel ve saygın bir topluluk oluşturma yerine tarikat ritüellerine bağlı kalmaksızın irfânî yaşamı sürdürmeyi esas alan yeni bir metot seçmiştir. Buna göre tarikata girmenin resmi bir formalitesi bulunmamaktadır. Sadece namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin edasına gayret gösteren, çok çok salavat getiren, helal-haram kriterlerine riayet eden ve kendisini dindar bir Müslüman olarak gören herkesle birlikte sürdürülen bir dini yaşantı tercih edilmektedir. İşte bu tarz yaşantının sürdürülmesi için de sufilik icazeti almaya gerek kalmamaktadır. Böylece tasavvufî ve irfânî yaşam, halk içinde tanınan ve bilinen ayrı bir grup/tarikat yapılanması halinde değil, halka yayılarak halkla birlikte ve halkla iç içe yaşanmaktadır.⁵ Bu sebeple de Halife, halktan biri olarak görülmüş ve halk nezdinde büyük bir sevgi ve saygıya nail olmuştur. “*Hoca, hocaefendi, seyda, şeyh*” hitapları yerine “*baba (bavo), dede (kalko)*” ifadeleriyle sahiplenilmiştir.

İşte böylesine derin ve eşsiz bir sahiplenme hakikati çerçevesinde hizmet bilincine eren Halife, ömrünü dinî eserler telif ederek, halkın dinî hizmetlerini yerine getirerek, talebe okutarak ve halkın karşılaştığı sorunları çözmek, karşılaştıkları zor durumlarla ilgili fetvaları vermekle geçirmiştir. Toplum içindeki dinî hizmet ve manevî liderliğinin yanı sıra münferit olarak da ibâdete ve zühd hayatına düşkün bir şekilde yaşamıştır. Tabiri caizse halk içinde inzivaya girerek (nakşîlerin halvet der encümen prensibine uyarak) 40 yıl boyunca Siyamu’d-Dehr (ara vermeksizin peş peşe tutulan oruç) denilen nafîle orucu tutmuş, gecelerini hep teheccüt namazı kılarak ihyâ etmekle geçirmiştir.

Halife Yusûf’un hayatında ve fikir dünyasında Ahmed-i Hânî’nin büyük etkisi bulunmaktadır. O da tıpkı Hânî gibi eserlerini Kürtçe yazmış, tasavvuf ve tarikat yaşamını kişisel ibadetleri eda etme temeli üzerine bina etmiş, klasik tarikatlardaki tevbe, intisap, mürit-müşit ilişkilerinde takip edilen merâsim ve formaliteleri şart koşmamış, zikir, vird, salavat çekmeyi çok önemli görmekle birlikte ilim okumayı tavsiye ve tercih etmiştir. Büyük İslâm âlimi ve ârifi Ahmed-i Hânî’nin açtığı çığırını sürdüren Halife, her fânî gibi Yüce Allah’ın takdir ettiği eceli gelince 09.02.1965 yılında salı gecesi saat 02.00’da 80 yaşında iken vefât etmiştir. İlmi, ameli, ihlâsı, tevazusu, zühdü, edebi ve örnek İslâmî yaşantısıyla vefatının üzerinden yarım asır

⁵ Bu bilgiler tarafımızdan Halife’nin oğulları Şeyh Mustafa Tanrıverdi, Şeyh Muhammed Tanrıverdi, Şeyh Muhammed Nuri Tanrıverdi, torunları (Şeyh Abdullah Tanrıverdi), talebeleri ve sevenleri (özellikle onu gören ve ziyaret eden yaşlı hayranları) ile yapılan görüşmelerde elde edilmiştir. Eserlerindeki bilgiler ve hakkında yapılan bilimsel çalışmalar da bunları desteklemektedir.

geçmesine rağmen hala halk üzerindeki manevî nüfuzunu sürdüren arifimiz, geride temsil ettiği bu misyonun yanında aşağıda adı geçen eserleri de bırakmıştır.⁶

2. HALİFE YUSÛF'UN ESERLERİ

Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da kitap yazmak ve bilimsel birikimlerini yazıya geçirmek şeklinde bir adet bütün âlimler tarafından benimsenmiş değildir. Bu nedenle tarihin şahid olduğu birçok büyük âlim, derin ilmiyle birlikte kabristanlara defnedilmiştir. Hâlbuki o büyük emeklerini yazıya geçirmiş olsalardı, ilimleri kendileriyle birlikte kabristanlara değil de kütüphanelere ve okuyucuların görüşlerine yerleşecekti. Bu nedenle Şark Medreselerinde kitap yazan âlim sayısı, tarihin şahit olduğu âlim sayısına oranla son derece düşüktür. İşte Halife Yusûf vefatından sonra bizlere bazı kitaplar bırakmıştır. Onun elimize geçmiş eserleri şunlardır:

2.1. İRŞÂDU'L-İBÂD (BÜYÜK ŞAFİÎ İLMİHALİ): Şafî mezhebinin fikhî içtihatlarının derlendiği ve toplu olarak ele alındığı eserdir. Kürtçe yazılan fıkıh kitapları arasında yazıldığı zaman itibarıyla en geniş ilmihal kitabı özelliğini taşımaktadır. İman, temizlik, abdest, gusül, teyemmüm, hayız, namaz, zekât, oruç, hac, bey' (alışveriş ve ticaret), miras, nikâh, talak, nafaka, riddet, kehanet gibi fikhî meselelerin klasik ilmihal kitapları usulü üzere işlendiği bir eserdir. Şafî Mezhebinin tanınmış âlimlerinden Nevevî,⁷ İbn Hacer,⁸ Remlî,⁹ gibi âlimlerin eserlerinden, el-Envâr,¹⁰ Beycurî,¹¹ Muğni'l-Muhtâc,¹² İânetu't-Tâlibîn¹³ gibi meşhur kitaplardan faydalanarak yazmıştır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinin

⁶ Halife Yusûf, *Tuhfetu'l-İhvan*, s. 143; <http://www.dogubayazithalkinsesi.com.tr/h934-halife-Yusuf-topcu-1885-1965.html> (Erişim Tarihi: 30.05.2015).

⁷ Muhyu'd-Dîn Ebu Zekeriyya b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muhtâc*, Dâru'l-Minhâc, Tahk. Abdurrezzâk Şuhûd en-Nacm, Dâru'l-Feyhâ, , Dimaşk, 2013.

⁸ Şihâbu'd-Dîn Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-Muhtâc bi Şerhi'l-Minhâc*, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, tsz.

⁹ Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs er-Remlî, *Nihayetu'l-Muhtac İlâ Şerhi'l - Minhâc*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1938.

¹⁰ Allâme Yusûf el-Erdebîlî, *Kitâbu'l-Envâr li A'mâli'l-Ebrâr*, Matbaatu'l-Yemeniyye, Mısır, 1306.

¹¹ İbrâhim el-Beycurî, *Haşiyetu' Beycûrî Alâ Şerhi İbn Kâsım*, Matbaatu Mustafâ el-Bâbî, Mısır, 1343.

¹² Şemdu'd-Dîn Muhammed b. El-Hatîb eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac İlâ Ma'rifeti Metni Minhâci't-Tâlibîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1998.

¹³ Seyyid Ebû Bekir ed-Dimyâtî, *İânetu't-Tâlibîn*, Dâru İhyai Kutub el-Arabiyye, Mısır, tsz.

yaşamında sık sık rastlanılan tarımsal hayatı ilgilendiren konularda çözüm getirecek ve kolaylık sağlayacak bir açılım yapma özelliği de bulunmaktadır. Yazar, bu eserini hem din görevlilerini, hem de dinî görevlerini öğrenip yerine getirmek isteyenleri muhatap alarak yazdığını bizzat kendisi ifade etmektedir.¹⁴

İlk yazıldığı yıllarda yazma nüshalar halinde çoğaltılarak dağıtılan eser, Şafîî müderrisler ile mollalar arasında oldukça rağbet görmüştür. Daha sonra matbaada ilk defa 1948 yılında Suriye’de basılan eser,¹⁵ Türkiye’de 1960 yılında Ankara’da Nur Matbaası’nda Arap harfleriyle neşredilmiştir.¹⁶ Eser 322 sayfadan oluşmaktadır. Yarım asırdan beridir Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da medrese çevrelerinde ve Şafîî Mezhebine bağlı yerlerde en çok okunan kitaplardandır. Son olarak İstanbul’da Hira Yayınları tarafından hem Arap, hem de Latin harfleriyle basılan eser, 1998’de Türkçe tercümesi ile birlikte iki cilt halinde üçüncü baskısını yapmıştır.¹⁷

2.2. KİTÂBU’L-FERÂİZ MİM DÜRERİ’LGARÂİZ: (FERAİZ İLMİ-İSLAM MİRAS HUKUKU): İslâm Mirâs Hukuku konusuyla ilgili olarak bölge âlimleri arasında ilk defa müellif tarafından Kürtçe’nin Kurmanci şivesinde yazılan eserdir. Mirâs konularını detaylı ve sistematik bir şekilde ele almaktadır. Nur Matbaasında 1960 yılında Ankara’da Arap harfleriyle basılan eser 56 sayfadan ibarettir. Ortasında büyük bir ferâiz cetveli bulunmaktadır. Kitabın çarpım tablosuna benzer orijinal bir tablosu vardır. Bu tabloda kime ne kadar pay düşeceğini kolayca tespit etmek amacıyla üstte baba, ana, koca, karı, oğul gibi mirasçıların karşılaştırılıp denkleştirilmekte, bu sayede miras problemlerinde sonucu elde etmeye yarayan bir mukayeseye imkân verilmektedir.¹⁸

2.3. HUTBE KİTABI: Cuma günü Şafîî Mezhebi içtihatlarına uygun bir şekilde Cuma Namazı kılınmasını ve Cuma Hutbesinin okunmasını öğreten bir eserdir. Küçük ve kısa bir broşür kadar olup hocalara hitaben yazılan bu eser de “Nur Matbaası” adlı yayınevi tarafından basılmıştır.

2.4. MANZUM TAKRİZ (DİNÎ VE TASAVVUFÎ ŞİİRLER): Allah ve Peygamber sevgisi başta olmak üzere dinî ve tasavvufî duyguların yoğun olarak işlendiği ilahîlerden oluşan bir kitaptır. Müellifin şiirlerinden bir

¹⁴ Topçu, Halife Yusûf, *İrşâdu’l-İbad Min Avami’l-Mü’minîn*, Nur Yay., Ankara, 1960. Sayfa numarasını belirtelim.??

¹⁵ Halife Yusûf, *İrşâdu’l-İbâd*, Şam, 1948.

¹⁶ Halife Yusûf, *İrşâdu’l-İbâd*, Nur Matbaası, Ankara, 1960.

¹⁷ Halife Yusûf, *İrşâdu’l-İbâd*, Hira Yay., İstanbul, 1998.

¹⁸ Topçu, Halife Yusûf, *Ferâiz*, Nur Matbaası, Ankara, 1960.

kısımının toplandığı eseridir. O da müstakil olarak Nur Matbaası tarafından bastırılmış olduğu gibi, bazı şiirleri diğer eserlerle birlikte de basılmıştır.¹⁹

2.5. TUHFETU'Z-ZÂKİRİN: Hz. Muhammed'e ait hadislerin muhtelif hadis kitaplarından seçilerek Arapça metin ve Kürtçe tercümesi ile beraber alındığı bir hadis kitabıdır. Her bir hadisten sonra kısa bir izahın yapıldığı eser, türünün bölgede yazılan ilk eseridir. Bu eser de Arap harfleriyle Nur Matbaası tarafından Ankara'da basılmıştır.

2.6. TECVİDU'L-KUR'AN: Hocalara ve medrese talebelerine yönelik olarak yazılmış bu eserde Kur'an-ı Kerim'i tecvit üzere okumanın esasları ele alınmaktadır. Bu eser de bölgede Kürtçe yazılan ilk tecvit kitabı olarak bilinmektedir. Müstakil olarak basıldığı gibi İrşâdu'l-İbâd eserinin sonunda ek olarak da basılmıştır. Nubihar Yayınları tarafından 2008 yılında Akidetü'l-İman kitabı ile birlikte basılmıştır.

2.7. TUHFETU'L-AMİLİN (FİKİH İLMİ, ŞAFİİ MEZHEBİ): Şafî Mezhebi üzerine yazılmış bir küçük ilmihal kitabı mahiyetindedir. İrşâdu'l-İbâd adlı eserin özeti mahiyetindedir.

2.8. TUHFETU'S-SİBYÂN (ÇOCUKLARA ARMAĞAN): Çocuklar için yazılmış temel dinî bilgilerin yer aldığı ve Şafî Mezhebine göre yazılmış bir iman ve ilmihal kitabıdır. Bu kitap da İrşâdu'l-İbâd'ın özeti mahiyetindedir. Nubihar Yayınları tarafından 2008 yılında İstanbul'da basılmıştır. 140 sayfadan oluşmaktadır.

3. AKİDETU'L-İMÂN: (İSLAM İNANÇ ESASLARI İLE İLGİLİ AKİDE METNİ)

Makalemizin esas konusunu teşkil eden akide metni, İrşâdü'l-İbâd adlı Şafî İlmihali mahiyetindeki kitabının ilk bölümü olarak müellif tarafından neşredilmiştir.²⁰ Ancak daha sonra torunu Şeyh Abdullah Tanrıverdi tarafından metin yeniden gözden geçirilerek müstakil bir kitap olarak bastırılmıştır.²¹ Eser, Eş'arî Ekolünün görüşlerini savunmaktadır. Zira bölge halkı muhatap alınarak yazılmış olan bir eserdir. Bölge halkı genellikle Eş'arî mezhebine mensup olduğundan, tabîi olarak eserin savunduğu görüşler de bu mezhebe ait olmuştur. Klasik akide metinlerinde geçen temel inanç esaslarını ihtiva eden eserde bazı farklı konulara da dikkat çekilmiş, özellikle

¹⁹ Manzûm Takriz üzerinde Bingöl Üniversitesi'nde Hasan Akboğa tarafından yüksek lisans tezi yazılmış, farklı açılardan değerlendirilmiştir. Söz konusu tez 2017 yılında tamamlanmıştır.

²⁰ Halife Yusûf, *İrşâdu'l-İbad Min Avami'l-Mü'minin*, Nur Matbaası, Ankara, 1960; Halife Yusûf, *Tuhfetu'l-Amilîn ve İrşâdu'l-İbâd Min avâmi'l-Mu'minîn*, Dimaşk, s. 1-12.

²¹ Halife Yusûf Topçu, *Akidetü'l-İman*, Nubihar Yay., İstanbul, 2008, s. 1-31.

müellifin tasavvuf meşrepli olması sebebiyle tasavvufi meselelere de yer verilmiştir. Aynı şekilde bu metinde siyer ve fıkıhla ilgili bazı konulara da yer verilmiş bulunmaktadır. Böylece çocuklardan ve halk kesiminden olan okuyucunun bilmesi gereken Temel Dini Bilgiler aktarılmış olmaktadır. İlgili eserin tam tercümesi şu şekildedir:²²

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c.)'a hamd olsun. İbadetlere yönelme ve günahlardan kaçınma kudreti ancak ve ancak Yüce ve Üstün olan Allah (c.c.)'in yardımıyla söz konusudur.

Salat ve Selam, O'nun yaratıklarının en hayırlısı, Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.s)'ya, alinin ve ashabının hepsine olsun.

(BİRİNCİ BÖLÜM)²³

(İSLAM'IN RÜKÜNLERİ)

Şunu çok iyi bilmelisin ki, İslam'ın Rükünleri beş tanedir:

BİRİNCİSİ: EŞHEDÜ EN LA İLAHE İLLELLAH, yani: *Ben kalbimle kesin olarak bilir, aynı zamanda dilimle de ikrar ederim ki ismi Allah olan Yüce Yaraticımızdan başka ibadete layık hiçbir hak ilah yoktur.*
EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN RESULLAH, Yani: *Ben kalbimle kesin olarak bilir, aynı zamanda dilimle de ikrar ederim ki Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun), Allah'ın hem kulu, hem de elçisidir. Yani Allah'ın kullarına gönderdiği emirlerini ifade eden sözlerin aracısıdır.*

İKİNCİ RÜKÜN: Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazından oluşan beş vakit farz **namazı** kılmaktır.

ÜÇÜNCÜ RÜKÜN: Hak edenlere **zekât** vermektir.

DÖRDÜNCÜ RÜKÜN: Ramazan ayında **Oruç** tutmaktır.

BEŞİNCİ RÜKÜN: Allah'ın evini tavaf etmek, yani **Hacca** gitmektir.

Her kim ki bunlardan birini inkâr ederse kâfir olur. Şayet inkâr etmeksizin terk ederse (kâmil bir) Müslüman değil de fasık bir mü'min olur.

²² Burada müellifin torunu Şeyh Abdullah Tanrıverdi tarafından gözden geçirilerek yayınlanmış olan Nubihar baskısı esas alınmıştır.

²³ Kürtçe'den Türkçe'ye çevirdiğimiz Akaid Metni'nde başlıklar olmadığından, bunun yerine (م.ت. م.ت.) rümuza kullanıldığından başlıklar tarafımızdan eklenmiş ve parantez arasına alınmıştır.

(PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED) (S.A.S.)

Şunu iyi bil ki, Peygamberimiz'in adı "**Muhammed**"(s.a.s.)'dir. O, ümmîdir, Arap'tır, Kureyş kabilesine mensuptur, Haşim boyundandır, kızıla çalan beyaz tenlidir, nurânî bir yüze sahiptir, büyük bir ahlaka sahip olup çok sevimli bir zattır. Allah (c.c.), O'nun gibisini yaratmamıştır. O'ndan sonra hiçbir peygamber dünyaya gelmeyecektir. Zira o, ahir zaman peygamberidir.²⁴

Mekke'de doğmuş, oradan kâfirlerin zulmünden hicret edip Medine'ye gitmiş, orada da vefat etmiştir. Medine'de defnedilmiştir de. O (s.a.s.), bütün mahlûkların, peygamberlerin, meleklerin, insanların ve cinlerin en faziletlisidir.²⁵ Her türlü ayıp ve noksanlıktan beri olup zahirde ve batında tüm varlıkların en üstünüdür.²⁶ Merhameti, annelerin ve babaların merhametinden daha fazladır. Ömrünün kırkinci senesinde kendisine peygamberlik geldi. Vefat ettiği altmış üç (63) yaşındaydı. Babasının adı Abdullah'tır. O da Abdumuttalib'in oğludur. O da Haşim'in oğludur. O da Abdulmenaf'ın oğludur. O da Kusay'ın oğludur. O da Kilab'ın oğludur. O da Mürre'nin oğludur. O da Ka'b'ın oğludur. O da Lüey'in oğludur. O da Galip'in oğludur. O da Fihri'nin oğludur. O da Malik'in oğludur. O da Nadr'ın oğludur. O da Huzeyme'nin oğludur. O da Kinane'nin oğludur. O da Müdrike'nin oğludur. O da İlyas'ın oğludur. O da Müderri'nin oğludur. O da Nezar'ın oğludur. O da Maadd'ın oğludur. O da Adnan'ın oğludur.²⁷

Annesinin adı Amine'dir. O da Veheb'in kızıdır. O da Abdumenaaf'ın oğludur. O da Zühre'nin oğludur. O da Kilab'ın oğludur.²⁸

(DİĞER PEYGAMBERLER)

Bütün peygamberler Hz. Âdem Peygamber'in soyundandır. Hepsinin en üstünü bizim peygamberimizdir. Onların sayısını Allah'tan başka kimse bilmemektedir. Fakat bazı âlimlere göre 124 bin peygamber gelmiştir. Tüm peygamberlerin ilki Hz. Âdem, sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Allah (c.c.), onlardan 28 âdetinin adını Kur'an'da zikretmiştir. Onlar da: Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İshak, Hz. İbrahim, Hz.

²⁴ Ahzâb, 33/40.

²⁵ Enbiyâ, 21/107.

²⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tüm mahlukâtın en üstünü olduğu şeklindeki itikâdî hüküm ile Ehl-i sünnet'in mahlûkât arası efdaliyet tertibi görüşü ve bu tür itikâdî görüşlerin âyet ve hadislerden delilleri konusunda bkz. Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî, *Usûlu'd-Dîn*, Dâru't-Takvâ, Dimaşk, 2015, s. 97-105.

²⁷ İbn İshâk (Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Tahk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2004, s. 18; İbn Sa'd (Muhammed b. Sa'd b. Manî' el-Hâşimî el-Basrî), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Tahk. Muhammed Abdulkadîr Atâ, I/46-48,

²⁸ İbn İshâk, *es-Sîret*, s. 94; İbn Sa'd, *Tabakât*, I/49-51

İsmail, Hz. Ya'kub, Hz. Yusûf, Hz. Şuayb, Hz. Lut, Hz. Yahya, Hz. Zekeriyya, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Davut, Hz. Süleyman, Hz. Yunus, Hz. İlyas, Hz. Elyasa', Hz. Zülkifl, Hz. İsa, Hz. Eyüp, Hz. Muhammed'dirler. Bizim Peygamberimize ve diğer tüm peygamberlere Allah'ın salat ve selamı olsun.²⁹

Bil ki, bütün Peygamberler kabirlerinde diridirler. Orada Allah'a ibadet ederler, namaz ve hac ibadetlerini yaparlar. Ayrıca onlarla konuşulabilir. Namaz kılan birinin onların arkasında namaz kılmaları da batıl olmaz.³⁰

Bil ki, Hz. Üzeyir, Hz. Lokman ve Hz. Zü'l-Karneyn'in peygamberliklerinde ihtilaf bulunmaktadır. Âlimlerden bir kısmı onların Nebi (Peygamber) olduklarını, diğer bir kısmı da Veli (Allah'ın sevgili kulu) olduklarını belirtmişlerdir.³¹

M.T: Mükellef, yani akıl ve baliğ olan herkese Peygamber Efendimizi'in bütün insanlara ve cinlere teklif cihetinden, diğer varlıklara, yani ruh sahibi olan veya olmayan diğer canlı veya cansız varlıklara teşrif cihetinden gönderildiğine, Peygamberimizden sonra en efdal olanın Hz. İbrahim, sonra Hz. Musa, sonra Hz. İsa, sonra Hz. Nuh (Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun) olduğuna inanmak vaciptir.³²

Bil ki, insanlardan Resul olan peygamberler, erkek³³ ve hür olup kendisine yeni bir şeriat verilen ve her ne kadar Hz. Yuşa gibi herhangi bir kutsal kitabı veya suhufu bulunmasa da söz konusu şeriatı tebliğ etmekle yükümlü tutulan peygamberlerdir. Şayet tebliğ ile görevlendirilmezse, bu takdirde Nebidirler. Resul, Nebiden icmaen daha faziletlidir.

Hz. Peygamber Efendimizden sonra en faziletli olan peygamberler, diğer Resullerdir. Daha sonra diğer nebiler, onlardan sonra en faziletli olanlar dört büyük melek, daha sonra en faziletli olan insanlar, Hz. Âdem neslinden

²⁹ Krş. Nehri, *Akide*, vrk. 2.

³⁰ Burada müellif, keramet ehlinde ve bazı velilerden rivayet edilen bilgilere istinaden Peygamberlerin arkasında namaz kılınabileceğini, onlarla konuşulabileceğini ifade etmektedir. Bu ise daha çok mutasavvıfların görüşleri arasında görülmektedir. Mu'teber akaid metinlerinde bu tür bilgilere yaygın olarak rastlanmamaktadır. Bu konudaki değerlendirmemiz için sonuç bölümündeki yoruma bakınız.

³¹ Krş, Sirâcu'd-Dîn Alî b. Osmân el-Ûşî el-Fergânî, *Bed'u'l-Emâlî*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015, s. 91.

³² Krş. Nehri, *Akide*, vrk.,4.

³³ Peygamberlerin cinsiyetiyle ilişkin kelami tartışmalar için bkz. Selim ÖZARSLAN, "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, X/2- 2006, Sivas, ss.107-118.

olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi veliler, daha sonra Hamel-i arş ile Kerrubiyyin gibi meleklerin avam tabakasıdır.³⁴

Hamel-i arş melekleri hâlihazırda dört tane olup kıyamet gününde de sekiz tane olacaklardır.³⁵

(DUANIN TESİRİ VE ŞEFAAT YETKİSİ)

Duanın dirilerin ve ölülerin yarar ve zararına tesir ettiğine inanmak da vaciptir.³⁶ Aynı şekilde bütün varlıklar lehine Şefaati Kübra (En Büyük Şefaati) ile şefaati etme yetkisinin Peygamber Efendimiz'e mahsus olduğuna inanmak da vaciptir.³⁷ Yine bütün peygamberler, veliler ve salih kulların günahkârlara şefaati edeceğine inanmak da vaciptir. Peygamberliğin kesbî (kazanca dayalı bir mertebe) olmayıp sadece Allah'ın vergisi ve ilahi bir ihsan (Vehbi) olduğuna ve hiç kimsenin çalışıp çaba göstermekle bu mertebeye ulaşamayacağına inanmak da vaciptir. Allah (c.c.) onları mucizelerle desteklemektedir.³⁸

(PEYGAMBER EFENDİMİZİN MİRACA ÇIKIŞI)

Bil ki, Peygamberimiz (s.a.) miraca gitmiştir. Yani bir gece Mekke'den Kudüs'e, oradan da Allah (c.c.)'in emri ile yedi kat göğe gitmiş, hatta Sidretü'l-Münteha, Kürsî ve Arş'ı görmüş, içindekileri öğrenip bilmiş, öyle ki Kalem'in sesini bile duymuş, Allah (c.c.) ile (keyfiyeti bilinmeksizin) konuşmuş, O'nun cemalini Yüce Zatına yakışır bir görme tarzıyla müşahede etmiştir.³⁹

(PEYGAMBERLERE SAYGISIZLIK YAPMANIN HÜKMÜ)

Her kim ki, yukarıda adı geçen peygamberler hakkında herhangi bir ayıp söz konusu etse veya birisini noksanlık ifade eden herhangi bir vasfa nispet ederse veya onlarla istihza (alay) etse veya onlardan birine küfrederse hem kâfir olur, hem de daha sonra tevbe edip Müslüman olsa bile yapmış olduğu tüm amellerinin sevabı batıl olur. Bu durumdan Allah'a sığınırız.⁴⁰

³⁴ Krş. Neseî, *Akîde*, S. 83.

³⁵ Hakka, 69/17; Krş. Nehri, *Akide*, vrk.,4.

³⁶ Krş. Ebû Hanîfe, *Fıkhü'l-Ekber*, s. 21; Eş'arî, *el-İbâne*, s. 85; Tahâvî, *Akîde*, s. 40; Neseî, *el-Akîde* s.82.

³⁷ Krş. Eş'arî, *el-İbâne*, s. 85; Neseî, *el-Akîde* s.73.

³⁸ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 21.

³⁹ Bkz. Tahâvî, *Akîde*, s. 39; Neseî, *el-Akîde* s. 77; Ebu'l-İrşâd Nûru'd-Dîn Alî b. Muhammed el-Echûrî, *en-Nûrû'l-Vehhâc fi'l-Kelâm Alâ'l-İsrâi ve'l-Mi'râc*, Tahk. Fethî Abdurrahmân Ahmed Hicâzî, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003; Cemâlu'd-Dîn el-Kâsımî ed-Dimeşkî, *el-İsrâu ve'l-Mi'râc*, Tahk. Fethî Abdurrahmân Ahmed Hicâzî, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003.

⁴⁰ Peygamberlere yönelik saygı ve saygısızlığın hükmü konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Selim ÖZARSLAN, "Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar", Kalam

(ALLAH'IN RAHMETİNDEN ÜMİTSİZ VE O'NUN AZABINDAN EMİN OLMANIN HÜKMÜ)

M.T: Kulun günahları ne kadar çok veya ne kadar fazla olursa olsun kebar denilen büyük günahlardan⁴¹ dolayı Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmak, aynı şekilde ne kadar abid ve salih olursa olsun Allah'ın mekr ve azabından emin olmak (da insanı küfre götürür.)⁴²

(İKİNCİ BÖLÜM)

(İMANIN RÜKÜNLERİ)

Şunu iyi bil ki, imanın rükünleri altıdır:

(ALLAH'A İNANMAK)

BİRİNCİ RÜKÜN: Allah'ın varlığına inanmak, yakın olarak Allah'ın var olduğuna, tek olduğuna, ortağının olmadığına, ezelden var olup sonsuz ve ebedî olarak var olacağına, mahlûkat hakkında olduğu gibi kendisi hakkında ölüm ve değişme durumunun var olmadığına kesin inanmaktır. O, hiçbir eşyaya (varlığa) benzemez. O (c.c.) canlı veya cansız tüm varlıkları yokluk âleminde (yoktan) yaratmıştır. Tüm varlıklar O'na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. İyilik ve kötülük, ölüm ve dirilmek, tüm varlıkların rızıkı hep O'nun yüce kudret elindedir. O'nun için yer ve mekân söz konusu olamaz. Zira O, varken daha yer ve mekân yoktu.⁴³ Fakat dua esnasında elleri semaya kaldırmanın sebebi ise O'nun mekânının orası olması değil, aksine semanın duanın kiblesi olması, rızıkın nazil olduğu yer olması, vahiy, rahmet ve bereketin iniş yerinin orası olması sebebiyledir. (İnetu't-Talibin, Cilt: 1) Nasıl ki Kâbe namazın kiblesi ise gök de duanın kiblesidir. Allah (c.c.), insanın zihnine gelen her şeyden beridir ve uzaktır.

M.T: Mükellef yani akıl ve balığ olan şahsa Allah'ın yedi adet kemal sıfatını kalbiyle bilmesi vaciptir. Allah'ın zatını bilmesi vacip değildir. Çünkü O'nun zatını tanımak vacip değildir. Zaten hiç kimse O'nun zatının hakikatini

Araştırmaları, 5: 2 (2007) ss. 63-84 ; Selim ÖZARSLAN, "Kur'an'da Hz. Peygamber'e Yönelik Saygı İfadeleri", Diyanet İlmî Dergi, C. 43/3, Temmuz-Eylül 2007, ss. 125-144.

⁴¹ Büyük ve küçük günah ayrımının hangi delile dayandığı ve nerelerin büyük günah olduğuna ilişkin bkz. Selim Özarlan, Kelamda Tevbe, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003, s. 21- 35; Selim ÖZARSLAN, Günah Musibet İlişkisi Üzerine, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2012, s.5-9.

⁴² Tahâvî, *Akîde*, s. 46-47.

⁴³ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015, s. 5; Ebû Ca'fer el-Verrâk et-Tahâvî, *el-Akîdetu't-Tahâviyye*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015, s.31-33; Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *el-Akîdetu'n-Nesefiyye*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015, s. 67-68.

bilmez ki kalkıp da başkasına tanıtın. Allah'ın katında derecesi ne kadar yüce olursa olsun, durum yine değişmez.

(ALLAH'IN SIFATLARI)

Şunu iyi bil ki, Allah Teâla yedi adet kemal (olgunluk ve yeterlilik) sıfat ile nitelenmiştir:

A. KUDRET: Yani O'nun mümkün olan her şeyi yokluktan varlığa getirmeye veya varlıktan yokluğa götürmeye kudretinin bulunduğunu ifade eder. Bu da şu şekilde olur: Allah (c.c.)'ın gökleri yarım ceviz kabuğunun içine ceviz kabuğunu büyüterek veya gökleri küçülterek yerleştirmesi mümkündür. Bunun tersine gökleri var olan büyüklüğüyle beraber ceviz kabuğunun şimdiki küçük hacminin içine yerleştirmesi söz konusu olamaz. Zira bu durum, mümkün olmayan bir durumdur (muhaldir).

M.T: Ezelî ve kadim kavramları aynı anlamdadır. Yani varlığından önce yokluk durumu geçmeyen demektir. Hadis ise bunun tersidir. Buna göre Allah'ın varlığından önce bir varlık yoktur. Baki ve ebedî de şudur ki Allah 'ın varlığı hakkında nihayet (son)a erme durumu söz konusu değildir. Yani Allah'ın varlığına yokluk (adem) ilişmez. Allah, dilediğini yokluktan varlığa getirmeye, dilediğini de varlıktan yokluğa götürmeye kadirdir.

B. İRÂDE: Yani her şeyin var olması veya yok olması Allah'ın irâdesi ile dir.

C. İLİM: Yani açık veya gizli, var veya yok olsun Allah'ın tüm varlıkları her şeyi kuşatan ezeli bir ilimle bilmesidir.

D. HAYAT: Yani Allah (c.c.), ezelden beri diridir, sonsuzluğa ve ebediyete kadar diri kalacaktır. Ölüm ile değişme O'na ilişmez.

E. SEM': Yani Allah'ın aşikâr veya gizli olsun her şeyi aletsiz (organsız) ezeli bir işitme suretinde işitmesi vardır.

F. BASAR: Yani Allah'ın herhangi bir organa ihtiyaç duymadan her şeyi kuşatıcı ve ezeli bir görme ile görmesidir.

G. KELÂM: Yani Allah'ın hiçbir organa ihtiyaç duymaksızın, ses ve harf olmadan ezeli bir konuşma ile konuşmasıdır.⁴⁴

⁴⁴ Görüldüğü üzere bir Eş'arî olan Halife Yusûf geleneksel Eş'arî akaid metinlerine uyarak Maturidîlerin sekizinci sıfat olarak kabul ettiği "Tekvin"i müstakil bir sıfat olarak zikretmemiştir. Burada dikkat çekici bir husus şudur: Bu yedili sıfat taksimi sadece Eş'arîliğe ait bir tasnif değil, aynı zamanda Ebu Hanîfe'nin fikh-ı ekber adlı eserinde de Allah'ın sıfatlarından bahsedilirken yedi tanesi zikredilir. Buna göre tekvin isimli müstakil bir sıfatın kabul edilmesi daha müteakip dönemlerdeki Maturidîlerce gerçekleştirilmiştir. Maturidîlerle Eş'arîler arasında yaşanan tekvin sıfatı tartışması aslında Maturidîler arasında da yaşanmıştır. Örneğin İbn Hümmam'ın bu konudaki böyle bir müstakil veya zaid sıfatın olduğunu sarahaten beyan eden bir delilin olmadığını ifade etmiştir. Aliyü'l-Kârî de bu konuda İbn Hümmam'ın yanıldığını

Şunu çok iyi bil ki, bu yedi sifata “*sıfat-ı meani*” denir. Yani bunlar birer mana olup vardılar ve Allah’ın zatı ile kaimdirler. Zattan ayrı değildirler, Zatı gibi kadimdirler, O’nun zatının ne aynı, ne de gayrıdırılar.⁴⁵

M.T: Allah (c.c.) sem’i (işitme sıfatı)la beyaz veya siyah renkleri bilir ve duyar, en ince ayrıntılarıyla sesleri görür.⁴⁶

(MELEKLERE İNANMAK)

İKİNCİ RÜKÜN: Meleklerin varlığına inanmaktır. Yani Allah’ın onları nurdan yarattığına, erkek ve kadın olmadıklarına, yeme ve içmenin, uyumak ve doğurmanın söz konusu olmadığına, sürekli ibadetle meşgul

söylemiştir. Bkz. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 6-9; Ebu'l-Münteha, *Şerhu Fıkhî'l-Ekber*, Salah Bilici Yay., İstanbul, tsz., s. 5; Aliyü'l-Kârî, *Fıkh-ı Ekber Şerhi*, Terc. Hüseyin s. Erdoğan, Hisar Yay., İstanbul, s.70.

⁴⁵ Bkz. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 6.

⁴⁶ Burada Allah’ın sıfatlarının işlevinin mahlûkatından farklı olduğuna işaret edilmekte, Allah (c.c.)’ın işitme sıfatının görme, görme sıfatının da işitme işlevine sahip olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu bilgi mu’teber ve meşhur akaid metinlerinde açık bir şekilde geçmemektedir. Zira diğer akaid kitapları Allah’ın sıfatlarından bahsederken “Allah (c.c.) ilmiyle âlim, kudretiyle kadir, sem’iyle semi’dir” türünden ifadeler kullanmaktadır. Ancak Kur’an-ı Kerim’de “أنزله بعلمه: İlmiyle indirdi.” (Nisa, 4/166) veya “إنا كل شيء خلقناه بقدر: Biz her şeyi bir kadere göre/belli bir kaderle yaratırız.” (Kamer, 54/49) şeklinde bir sıfatın başka bir işlevi de icrâ edebileceğine işaret eden bazı ifadeler geçmektedir. Halife Yusûf’un verdiği bu bilgi muhtemelen bu tür ayetlere kıyasen bir sıfatın başka işlevler görebileceğini istihraç eden kaynaklara dayanır veya kendisi tarafından istihraç edilmiştir. Bununla birlikte eski âlimlerimiz arasında bazı mezheplerin Allah’ın “sem” sıfatını kabul etmemesi üzerine bir takım tartışmalar yaşanmıştır. Bu konuyu ele alan âlimlerimizden birisi de Ebu Bekir İbnu'l-Arabî’dir. İbnu'l-Arabî *Kanunu't-Te'vil* adlı kitabında Cüveynî’nin bu tür iddialarda bulunanların Ehl-i sünnet ulemasının ittifakına aykırı davrandığını söylediğini naklederek kendisi de Ehl-i sünnet’in görüşünü takviye etmektedir. Gazâlî de sıfatların birbirinin yerine kullanılması konusuna yakın başka bir tartışmaya dikkat çekmektedir. Buna göre semi ve basar sıfatlarının birbirinin yerine kullanılması veya birbirinin işlevini icrâ etmesi değil de her iki sıfatın aslında “ilim” sıfatının kapsamına dahil olduğunu ifade eden görüşlerdir. Yani “sem” ve “basar” diye iki ayrı ve müstakil sıfat yoktur, ikisi de ilim sıfatının mefhumunda mündemiçtir. *el-İktisad*’da bu konudaki felsefî ve kelâmî tartışmalara ilişkin açıklamalar yapılmaktadır. (Bkz. Abdulkerim Seber, *Ebu Bekir İbnu'l-Arabî'nin Kur'an İlimlerindeki Yeri, Tefsir ve Te'vil ve Metodu*, Tıbyan Yay., İzmir, 2014, s.156-160.) Sıfatların meşhur kullanılışı için bkz. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber*, s. 6-7; Tâcu'd-Dîn Ebu Nasr es-Subkî, *es-Seyfu'l-Meşhûr fi Şerhi Akîdeti Ebî Mansûr*, Tahk. M. Saim Yeprem, TDV Yay., Ankara, 2011, s. 63-70; Ebu Mansûr el-Maturîdî, *Fıkh-ı Ekber Şerhi*, Terc. Adnan Bülent Baloğlu-Murat Memiş, Bilge Kültür Sanat Yay., 2013, s. 58-61; Eş'arî, *İbâne*, s. 57-60; Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, Dâru'l-Minhâc, Beyrût, 2008, s. 175-180.

olduklarına inanmaktır. Meleklerin en üstünü Hz. Cebrail, Hz. Mikail, Hz. İsrail ve Hz. Azrail'dir.

M.T: Bu dört meleklerle beraber toplamı on olan şu melekleri tanımak da vaciptir: Münker, nekir, Cennet'in bekçisi olan Rıdvan isimli meleği, Cehennem'in bekçisi olan Malik isimli meleği, sağ ve sol kol üstündeki insan ve cinlerin hayır ve şer amellerini yazan Rakip ve Atid isimli meleklerini tanımak da vaciptir.

(KİTAPLARA İNANMAK)

ÜÇÜNCÜ RÜKÜN: Kutsal Kitaplara inanmak, yani onların Allah'ın kelâmı olduğunu, hak olduklarını, yüz suhuf ve dört kitap olduklarını, Peygamberlere insanlara tebliğ etmeleri amacıyla gönderdiğini kesin olarak bilmektir. Bu ilahi kitaplardan dört tanesi büyük kitaplar olup Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat, Hz. Davut'a gönderilen Zebur, Hz. İsa'ya gönderilen İncil (ve Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'an)dir. Allah'ın salat ve selamı bu Peygamberlerin hepsine olsun. Ayrıca on Suhuf Hz. Âdem'e, elli Suhuf Hz. Şis'e⁴⁷, otuz Suhuf Hz. İdris'e, on Suhuf da Hz. İbrahim'e gönderilmiştir. Tüm bu kitap ve suhurları istihfaf edip saygısızlık yapan veya onlarla alay edip inkâr eden kâfir olur.

(PEYGAMBERLERE İNANMAK)

DÖRDÜNCÜ RÜKÜN: Peygamberlere inanmaktır. Yani Allah (c.c.)'ın emir ve yasaklarını bildirmeleri amacıyla mahlûklarına birçok peygamber gönderdiğini kesin olarak bilmek ve tüm peygamberlerin haber verdikleri kabir azabıyla Münker ve Nekir'in kabirdeki sorgusu gibi gayba ait bilgilere inanmaktır.⁴⁸

Şunu çok iyi bil ki, Hak Ehli olan Ehl-i sünnet ve cemaatin ittifakıyla kabirde azap gören hem ruh, hem de cesettir. Çünkü Allah (c.c.) azap gören insanda kendisiyle iştirip bileceği, lezzet ve elem çekeceği bir idrak etme kabiliyeti yaratır. Kabir azabı umumi olup ister kâfir, ister münafık isterse de günahkâr mü'min olsun herkes için geneldir.⁴⁹

Peygamberler de insan olup Allah'ın yarattığı varlıkların en üstünüdürler, onlar da yerler, içerler, uyurlar ve evlenirler. Allah'ın emrine hiçbir zaman aykırı davranmazlar. Diğer insanlardaki durumun tam tersine onlardan günah ve mekruh davranışlar sadır olmaz. Allah'ın tüm emir ve

⁴⁷ Şit olarak tanınan peygamberi Halife Yusûf "Şis" olarak anmaktadır.

⁴⁸ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhu'l-Ekber* s. 23; Tahâvî, *Akîde*, s. 52; Neseî, *el-Akîde* s.72.

⁴⁹ Halife Yusûf, Peygamberlere iman konusu kapsamında onların verdiği haberleri de tasdik etmekten bahsettikten sonra Hz. Peygamber'in haber verdiği kabir azabı meselesini de bu başlık altında ele almıştır. Normalde bu konunun ölümden sonraki hallerden bahsedilirken ele alınması gerekirdi.

yasaklarını yaratıklara dosdoğru bir şekilde söylemişler, hiç kimseye hainlik ve haksızlık yapmamışlardır.⁵⁰

(AHİRET GÜNÜNE İNANMAK)

BEŞİNCİ RÜKÜN: Kıyamet gününe inanmaktır. Yani herkesin ölümünden ve dünyanın yok olmasından sonra ruh sahibi tüm varlıkların yeniden dirileceklerine, hayır ve günahlarının tartılacağına, hayır veya şer olsun herkesin amelinin karşılığını göreceğine, salih amellerin karşılığının baki olan Cennet olduğuna, kötü amellerin karşılığının Cehennem ateşi olduğuna inanmaktır.

(TAMAMEN FANİ OLMAYACAK VARLIKLAR)

M.T: Şu on eşyadan başka her mahlûk yok olup fani olacaktır:

1. Ruh
2. Acbu'z-Zeneb adlı kemik
3. Peygamberlerin cesetleri
4. Şehitlerin cesetleri
5. Arş
6. Kûrsi⁵¹
7. Levh
8. Kalem⁵²
9. İçindekilerle beraber Cennet
10. İçindekilerle beraber Cehennem.⁵³

(FAYDALI BİR ŞİİR)

Cennet ehline mahsustur altı şey ancak
Bevl yok, tuvalet yok, ceninlik olmayacak
Ne sakal ver orada ne dişler olacak,
Rivayete göre orada yoktur uyumak.
Cennetliklerden altı kişi müstesnadır
Sakalları vardır, haklarında nass vardır:
Nuh, Âdem, sonra İbrahim
İdris, Sıddık ve Musa Kelim!.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'den rivayet edildiğine göre: **“Cennet ehli kılız, parlak, beyaz tenli, gözleri sürmeli, otuz üç yaşındaki gençler**

⁵⁰ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhu'l-Ekber* s. 15-16; Nesefî, *el-Akîde* s.75.

⁵¹ Krş. Tahâvî, *Akîde*, s. 44.

⁵² Krş. Tahâvî, *Akîde*, s. 42.

⁵³ Krş. Tahâvî, *Akîde*, s. 53.

halinde, Hz. Âdem (a.s.)'ın yaratılışı üzerinde boyları altmış zira, enleri yedi ziradır.”⁵⁴

(KIYAMETİN ON BÜYÜK ALAMETİ)

M.T: Kıyamete yakın zamanda on alamet vardır. Onlardan sonra kıyamet kopar.⁵⁵

Birincisi: Kâfirlerin nefeslerini kesen ve mü'minleri de nezle eden duhânın çıkışıdır.

İkincisi: Deccâl'in çıkışıdır.

Üçüncüsü: Safâ ve Merve tepeleri arasında altmış zira boyunda olan ve içinde her rengi taşıyan Dabbet'ul-Arzın çıkışıdır.

Dördüncüsü: Güneşin batıdan doğmasıdır.

Beşincisi: Hz. İsa'nın Şam'da Minâretu'l-Beyzâ denilen yerden görünmek üzere yeryüzüne inişidir.⁵⁶

Altıncısı: Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkışıdır.

Yedincisi, sekizincisi ve dokuzuncusu: Doğuda, Batıda ve Arap Yarımadasında üç yerde yer batması olaylarının meydana gelmesidir.

Onuncusu: Yemen taraflarından çıkıp varlıkları haşr edileceği meydana doğru sürükleyen bir ateşin çıkışıdır.⁵⁷

(KIYAMETİN DİĞER ALAMETLERİ)

M.T: İlmin kalkması, cehâletin artması, zinanın ve içki içmenin çoğalması, erkeklerin azalıp elli kadın başına tek bir erkek idâreci kalacak şekilde kadınların çoğalması da kıyametin alametlerindedir.⁵⁸

⁵⁴ Bu hadisi Merhum Halife Yusûf şu ibâre ile nakletmiştir: “ عن النبي صلى الله عليه وسلم: ان اهل الجنة جرد مرد بيض مكحولون ابناء ثلاث وثلاثين سنة على خلق آدم طولهم ستون ذراعاً عرضهم سبعة ازرع حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يزيد أنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: يدخل أهل الجنة الجنة جرداً مرداً بيضاً جماداً مكحولين ابناء ثلاث وثلاثين ذراعاً عرض سبع أذرع ” Şuayb el-Arnâvûd bu hadiste geçen “eni yedi zira olacak” ibaresinin zayıf hadis olarak rivayet edildiğini ancak diğer ifadelerin hasen senedlerle rivâyet edildiğini ifade etmektedir. Ebu Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Dârü'l-Kurtuba, II/295.

⁵⁵ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhu'l-Ekber* s. 27; Tahâvî, *Akide*, s. 60.

⁵⁶ Bkz. Celâlü'd-Dîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *Nüzûlu İsa b. Meryem fi Ahiri'z-Zemân*, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1985.

⁵⁷ Bkz. Ebu Nuaym b. Hammâd el-Huzâî el-Mervezî, *el-Fiten*, Tahk. Mecdî b. Mansûr, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2004, 351-360.

⁵⁸ Kıyametin alametleri ile ilgili hadisler için bkz. Ebu Nuaym b. Hammâd el-Huzâî el-Mervezî, *el-Fiten*, Tahk. Mecdî b. Mansûr, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 360-450.

(DECCAL)

Peygamber Efendimiz buyurdular ki: *“Deccal’ın yanında su ve ateş bulunacak, insanların gözünde su görünen şiddetli bir ateş, ateş olarak gördükleri de tatlı ve soğuk bir su olacaktır. O mel’unun bir gözü kör olacak, alnında okumuş olan veya olmayanların bileceği şekilde “Bu kâfirdir.” yazısı bulunacaktır. O, yeryüzünde kırk gün kalacaktır. Bir günü bir yıl kadar, bir günü bir ay kadar, bir günü bir hafta kadar, diğer günleri de normal günler kadar olacaktır.”*⁵⁹

(KIYAMETLE İLGİLİ BAZI MESELELER)

Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular: *“Kıyamet, insanların en şerlisi olanların üzerine kopacaktır.”*⁶⁰ Yani Müslümanlar üzerinde değil, kâfirler üzerinde kopacaktır.

⁵⁹ Deccal konusundaki hadisler hakkında fazla bilgi için bkz. Reşid er-Râşid, *Tenvîrû’r-Ricâl fî zuhûri’l-Mehdî ve’d-Deccâl*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Midyat, tsz.; Şeyh Ali Ahmed Abdu’l-Al et-Tahtâvî, *el-Mesihü’d-Deccâl Menbau’l-Küfri ve’d-Dalâl*, Dârü’l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003; Yahya Zekeriyagil, *Nüzûl-i İsâ*, Rahle Yay., İstanbul, 2006.

⁶⁰ Halife Yusûf’un ilgili hadislerden bir parça ayırıp sadece bu şekilde naklettiği bu hadis Buhârî’de şöyle geçmektedir: “عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ الْأَشْعَرِيِّ أَنَّهُ، قَالَ أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ الْأَشْعَرِيِّ أَنَّهُ، قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ تَعَلَّمَ الْإِيَّامَ الَّتِي ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الْهَرَجِ نَحْوَهُ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ شَرَارَ النَّاسِ مَنْ تُدْرِكُهُمُ السَّاعَةُ وَهُمْ أَحْيَاءٌ.” Aynı hadis Müslim’in Sahih’inde de (5066. Hadis) şu ibarelerle geçmektedir: “حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَهْبٍ حَدَّثَنَا عَمِيٌّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شِمَاسَةَ الْمُهْرِيُّ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ مَسْلَمَةَ بْنِ مَخْلَدٍ وَعِنْدَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ الْخَلْقِ هُمْ شَرُّ مَنْ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَدْعُونَ اللَّهَ بِشَيْءٍ إِلَّا رَدَّهُ عَلَيْهِمْ. فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ أَقْبَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ فَقَالَ لَهُ مَسْلَمَةُ يَا عَبْدَ اللَّهِ سَمِعْتُ مَا يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ هُوَ أَعْلَمُ وَأَنَا فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ « لَا تَزَالُ عَصَابَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُفَاتِلُونَ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ قَاهِرِينَ لِعَدُوِّهِمْ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ ». فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ أَجَلٌ. ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا كَرِيحِ الْمَسْكَ مَسَّهَا مَنْ الْحَرِيرِ فَلَا تَنْزُكُ نَفْسًا فِي قَلْبِهِ مِنْقَالِ حَبِيبٍ مِنْ الْإِيمَانِ إِلَّا قَبِضَتْهُ ثُمَّ يَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ عَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ.” Görüldüğü üzere hadiste Merhum Halife Yusûf’un naklettiği ibâre Abdullah b. Amr b. el-Âs’ın sözü olarak geçmektedir. Aynı hadisi Müslim şu şekilde muhtasaran da rivayet etmiştir (7590): “حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ - يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ - حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْأَقْمَرِ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ النَّاسِ ».” Aynı hadisi İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel de (el-Müsned’de) birbirine yakın ifadelerle rivâyet etmişlerdir. Şuayb el-Arnâvûd el-Müsned’in tahkikinde bu hadisin Müslim’in şartları üzere sahih olduğunu beyan etmiştir. (İbn Hanbel, el-Müsned, I/434) Bkz. Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Dârü’s-Şi’b, el-Kâhire, 1987, Hadis No: 7067; Ebu’l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Dârü’l-Cil, Beyrut, tsz., Hadis N o: 7590; Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenu İbn Mâceh*, Mektebetü Ebi’l-Muâti, tsz, Hadis No: 4039; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I,394.

Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular: **“Muhakkak ki bu ümmetin azabı elinde rehin olarak bulunmaktadır. Kıyamet günü olduğunda Allah (c.c.) her bir Müslüman kulu yerine müşriklerden birini seçip Müslümana şöyle denilir: “İşte bu, senin ateşten kurtulma fidyendir.”**⁶¹

(KAZA VE KADERE İNANMAK)

ALTINCI RÜKÜN: İmanın altı rüknünden biri de mahlûklardan sadır olan ne kadar iyilik ve kötülük (hayır veya şer) varsa hepsinin de Allah’ın takdirine bağlı olduğuna, Allah’ın kaza ve kaderi olmadan hiçbir şeyin meydana gelmediğine, fakat Allah’ın hayırlı fillere ve sözlere razı olup kötü amel ve sözlere razı olmadığına inanmaktır. Yani ne kadar olan ve olacak şey varsa ister hayır isterse de şer olsun, ister faydalı isterse de zararlı olsun, ister tatlı isterse de acı olsun, ister kulun hoşlandığı isterse de hoşlanmadığı şey olsun hepsi de Allah’ın fiilidir. Yani Allah, hepsinin de hakiki failidir. Kul için ise sadece meyletmek ve cüz-i ihtiyari adı verilen istek kabiliyetiyle onu yapmak söz konusudur. Zaten kulun pişman olup tevbe etmesi, kulun yaptığı hatalar nedeniyle azarlanmaya ve cezaya müstahak olması, yaptıklarına karşılık sevap veya azap görmesi bu tür fiillere meyletmeleri ve onları yapmaları sebebiyledir. Mesela katil olan şahıs, maktul olan şahsın ecelini bitirmiş değildir. Aksine o, ömrünün tamamlanması, ecelinin bitmesi, Allah’ın kendisi için ezelden itibaren takdir etmiş olduğu zamanın bitmesi nedeniyle ölmektedir. Ancak, katil olan şahıs, kuldan sadır olan ve kendisine cüz-ü ihtiyari denilen kabiliyetiyle o insanın ölümüne sebep olduğu için azaba müstahak olmaktadır.⁶²

Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular: **“Ne sizden herhangi birinizin ameli, ne de benim amelim ne beni, ne de sizleri cennete koyup cehennemden kurtarır.”**⁶³ Yani ben de ancak Allah’ın rahmetiyle cennete

⁶¹ Bkz. Mecamu’z-Zevaid, 10/70; Müslim, Tevbe, 49; Ebû Dâvûd, Fiten, 7; İbn Mâce, Zühed, 34; İbn Hanbel, Müsned, IV, 418. Bu hadisin tahrîci ve açıklaması hakkında bkz. Yavuz Köktaş, *Kurana Aykırı Görülen Hadisler*, İnsan Yay., İstanbul, 2014, 223-225.

⁶² Ebu Hanîfe, *el-Fıkhu'l-Ekber* s. 11-12.

⁶³ Bu hadisi İmâm Buhârî, Sahih adlı eserinin Kitâbu’r-Rikâk bölümünde (Bâbu’l-Kasd ve’l-Müdâveme Ale’l-Amel) babının 6463. Hadisi olarak) “عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (لن ينجي أحداً منكم عمله، قالوا: ولا أنت يا رسول الله! قال: ولا أنا، إلا أن يتغمدني الله برحمته، سددوا وقاربوا، واغدوا وروحوا، وشيء من الدلجة، والقصد القصد تبلىوا) باب لن يدخل أحد الجنة بعمله بل برحمة” Sahih-i Müslim’de “حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا ليث عن بكير عن بسر بن 2816: “bâbında şöyle geçmektedir: “حدثنا قتيبة بن سعيد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال لن ينجي أحداً منكم عمله قال رجل ولا إياك يا رسول الله قال ولا إياي إلا أن يتغمدني الله منه برحمة ولكن سددوا وحدثني يونس بن عبد الأعلى

girerim. Başka bir ifadeyle Allah'ın rahmeti bizleri cennete koyar. Buradaki ifadeden maksat salih amelin küçümsenmesi değil, aksine salih amelle gururlanmanın reddedilmesi ve iyi amellerin ancak Allah'ın fazlıyla olduğunun açıklanmasıdır.

(ÜÇÜNCÜ BÖLÜM)

(MUHTELİF İTİKADÎ MESELELER) (PEYGAMBER EFENDİMİZİN ÇOCUKLARI)

M.T: Peygamber Efendimizin yedi çocuğu olup bunlardan üç tanesi erkek, dört tanesi de kız idi. Bunların ilki Kasım, ondan sonra Zeynep, sonra Rukiyye, ondan sonra Fatımatu'z-Zehra, sonra Ümmü'l-Gülsüm, sonra da Abdullah doğmuştu ki hepsi de Mekke'de Hz. Haticetu'l-Kübra'dan dünyaya geldiler. Onlardan sonra da İbrahim, Medine'de Hz. Mariye annemizden doğdu. Bunların en faziletlisi Hz. Fatımatu'z-Zehra'dır.⁶⁴

(PEYGAMBER EFENDİMİZİN ZEVCELERİ)

Şunu iyi bil ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in zevcî ilişkiye girdiği (medhul-u bih olan) zevceleri on bir adet olup onlar da Hatice, Sevde, Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habibe, Zeynep binti Cahş, Zeynep binti Huzeyme, Meymune, Cüveyriye, Safiyye, Reyhane annelerimizdir.⁶⁵ Allah'ın salat ve selamı Efendimiz (s.a.s.)'e, O'nun aline, evladına, zevcelerine, ashabına hepsine olsun. Peygamberimiz bu zevcelerinden dokuz tanesi hayatta iken vefat etmiştir. Ey Allah'ım, onların katındaki durumuna hürmeten bizleri bağışla ve bizlere merhamet et!..

(AKİDEMİZİN TEMEL UNSURLARI)

Şunu iyi bil ki Allah-u Teala (c.c.) bizim Rabbimizdir, Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) bizim peygamberimiz, Kur'an-ı Kerim bizim kitabımız, Ka'be bizim kiblemiz, Akidemiz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin akidesidir. İtikadî Mezhebimizin İmâmı Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'dir. O da İmâm Malik'in mezhebine mensuptur. Adı da Ali'dir. Hanefilerin itikadî mezhebinin imâmı da Ebu Mansur el-Maturidî'dir. Fıkhî Mezhebimiz, İmâm Şafî'nin mezhebidir. Biz Hz. Âdem'in zürriyetinden, Hz. İbrahim Halilullah'ın milletindeniz.

الصدفي أخبرنا عبد الله بن وهب أخبرني عمرو بن الحارث عن يكيير بن الأشج بهذا الإسناد غير أنه قال برحمة منه وفضل ولم يذكر ولكن سدوا Müslim'in bu konuda rivâyet ettiği hadisler Kitâbu sıfati'l-Kıyâme bölümünde 7283-7301 sayısı ve aralarındaki hadisler olup hepsi der aynı manayı ve mefhumu ihtivâ etmektedir. Hadisin ifâde ettiği hükümler ve bu konudaki farklı açıklamalar için şerh kitaplarına mürâcaat etmek gerekmektedir.

⁶⁴ Bkz. İbn İshak, *Siret*, s. 130; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/106, VIII/16-33.

⁶⁵ Bkz. İbn İshak, *Siret*, s. 273-287; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/105, VIII/42-105.

Şunu da bil ki Ehl-i Sünnet ve'l-cemaat, Peygamber Efendimiz'in sahabeleridir.

Şunu da iyi bil ki: Peygamber Efendimizin şeriatı diğer milletlerin hepsinin şeriatını nesh etmiştir. Hem O (s.a.s.)'nun şeriatı kıyamete kadar bakidir. Allah-u Teâla da kıyâmet gününde kulları arasında O (s.a.s.)'nun şerefli şeriatı ile hükmedecektir.⁶⁶ Kendisi tüm nebi ve resullerin en üstünü olduğu gibi ümmeti de tüm ümmetlerin en üstünüdür.

(SAHABENİN FAZİLET DERECESİ)

Şunu bil ki: Peygamberlerden sonra insanların en faziletli Allah kendilerinden razı olsun Hz. Ebu Bekir-i Sıddık, sonra İmam Ömer, sonra İmâm Osman, sonra İmâm Ali'dir. Onların üstünlük durumları, halifelik tertibine göredir.⁶⁷ Bu dört halifeden sonra insanların en üstünü Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, Said, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Amir'dir.⁶⁸ Bu altı zatın arasında fazilet konusunda hiçbir fark yoktur. Aşere-i Mübeşşere, yani daha dünyada iken Allah (c.c.) tarafından cennete girmekle müjdelenen on kişi bunlardır.⁶⁹

M.T: Sahabîlerden sonra insanların en üstünü Tabiûn nesli, onlardan sonra da Etbau't-Tabiîn neslidir.⁷⁰

⁶⁶ Bu cümleden maksat, Allah (c.c.)'ın Hz. Peygamber (s.a.s.)'in risâlet görevi geldikten sonraki insanları Hz. Muhammed'in şeriatine iman getirip getirmeme konusunda sorguya çekeceği hususudur. Yoksa daha önceki insanların da Hz. Muhammed'in şeriatına göre muhakeme edileceği manasında anlaşılmalıdır. Zira her insan, kendi zamanındaki peygamberin getirdiği şeriat ile mükellef olacaktır.

⁶⁷ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 15; Tahâvî, *Akîde*, s. 57; Neseî, *el-Akîde* s.78.

⁶⁸ Metinde aşere-i mübeşşereden bahsedilirken "Amir" adı zikredilmektedir. Bundan maksat Ebu Ubeyde Amir b. el-Cerrah'dır. Bkz. Ahmet Önkal, "*Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh el-Fihri el-Kureşî*", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul, 1994, X/249-250.

⁶⁹ Krş. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 15; Tahâvî, *Akîde*, s. 58; Eş'arî, *el-İbâne*, s. 18. Aşere-i mübeşşere hakkında bkz. Eşref Muhammed el-Vahş, *el-Aşeretü'l-Mubeşşerûne bi'l-Cenneti*, Dâru'l-Fadîle, Kâhire, 2003.

⁷⁰ Bu inanç da Hz. Peygamber'den rivâyet edilen ve "أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ النَّاسِ قُرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ تَسْبِقُ شَهَادَةَ أَحَدِهِمْ يَمِينُهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ." "Nesillerin en hayırlısı benim neslim, daha sonra onlara tabi olanlardır. Sonra onlara tabi olanlardır. Daha sonra bir takım kavimler gelecektir ki şahadetleri yeminlerinin önüne, yeminleri de şahadetleri önüne geçecektir." şeklindeki hadisin muhtelif rivâyetlerine dayanmaktadır. Bkz. Buhârî, *es-Sahîh*, Hadis No: 2652. Krş. Müslim, *Sahîh*, 6632.

Şunu da iyi bil ki: Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in sahabîlerinin en aşağı mertebede olanı, ümmetinden olan velilerin en büyüklerinden kat kat üstündür.⁷¹

(VELİLERİN KERAMETLERİ)

Velilerin hayatta iken veya vefat ettikten sonra keramet göstermeleri haktır. Doğudan batıya az bir zamanda gitmek, su üzerinde yürümek, havada uçmak, cansız varlıklarla konuşmak, gayb âleminde gelen şeyleri yemek ve bunlara benzer binlerce harikulade keramet şekli vardır ki hepsi de haktır. Allah (c.c.) kerâmet sahibi velilerden razı olsun ve bizleri onların feyz ve bereketine nail eylesin. Âmin.⁷²

(FIKHÎ MEZHEPLER)

Fikhî Mezhepler dört tane olup her dördü de haktır. Hepsisi de Peygamber Efendimizin şeriatıdır. Hiç biri diğerinden az değerde değildir. Mezhep imâmları da dört adet olup onların isimleri şöyledir:

1. İmâm-ı Şafîî,
2. İmâm Ebu Hanîfe: İsmi Nu'mân olup Kûfeli Sâbit'in oğludur.
3. İmâm-ı Mâlik: Enes el-Esbahî'nin oğludur.
4. İmâm Ahmed: O da Hanbel'in oğludur.

İmâm-ı Şafîî hicretin 150. yılında İmâm-ı A'zam'ın vefat ettiği yılda dünyaya geldi. Hicretin 80. yılında İmâm-ı A'zam dünyaya geldi. Hicri 83 yılında ya da 90 yılında da İmâm Mâlik dünyaya geldi. İmâm-ı Ahmed b. Hanbel de hicri 164 yılında dünyaya geldi.

Şunu bil ki: İmâm Şafîî'nin ömrü 54 idi. İmâm Hanefî'nin ömrü 70 yaş idi. İmâm Mâlik'in ömrü 89 yaş idi. İmâm Ahmed'in ömrü de 77 idi.

Şunu bil ki: İmâm Şafîî, dinî ilimleri Mekke Müftüsü Şeyh Müslim b. Hâlid'den almıştır. Müslim de Muhammed b. Cüreyc'den, o da Ata b. Rebâh'dan, o da İbn Abbâs'dan, o da Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'den, o da Cebrail (a.s.)'den, o da Âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c.)'den almıştır.

M.T: İmâm-ı Şafîî'nin adı Muhammed'dir. O da İdris'in, o Abbas'ın, o Osman'ın, o Şafi'in, o Saib'in, o Ubeyd'in, o Abdulyezid'in, o Haşim'in, o Abdulmuttalib'in, o da (Allah (c.c.)ın salat ve selamı kendisine ve onlarla beraber bizlere de olsun) Peygamber Efendimiz'in dedesi Abdulmenaf'ın oğludur.⁷³

⁷¹ Sahabe hakkındaki tartışmalar ve geniş malumat için bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları*, Hisar Yay., İstanbul, tsz.

⁷² Bkz. Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber* s. 19; Eş'arî, *el-İbâne*, s. 20; Neseî, *el-Akîde* s. 77-78.

⁷³ Şafîî hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed Ebu Zehra, *İmâm Şafîî*, Terc. Osman Keskiöğlü, DİB Yay., Ankara, 2000; Şamil Dağcı, *İmâm Şafîî*, DİB Yay., Ankara, 2006.

M.T: İmâm Şafî'nin eski kitaplarının (kavl-i kadim mezhebinin) ravileri dört kişidir:

1. İmâm Ahmed b. Hanbel: Onların ilimdeki en büyüğü ve en saygınıdır.

2. Kerabisî,

3. Ze'ferânî,

4. Ebu Sevr.

İmâm Şafî'nin yeni kitabının (kavl-i cedid mezhebinin) ravileri de dörttür:

1. İmâm-ı Müzeni,

2. İmâm Büveyti,

3. İmâm Rebi Ceyzi,

4. İmâm Rebi b. Süleyman el-Muradi.

Allah(c.c.)'ın rahmeti hepsinin de üstünde olsun.⁷⁴

(TEMEL DİNÎ KAVRAMLAR VE ADLANDIRMALAR)

M.T: **İmân**, Allah-u Teâlâ'nın peygamberleri tebliğ etmeleri maksadıyla gönderdiği şeylere inanmak anlamındadır.

Mü'min de ister amel etsin, isterse de amel etmesin, Allah-u Teâlâ'nın peygamberleri tebliğ etmeleri maksadıyla gönderdiği şeylerin hepsine inanan kişiye verilen addır.

Müslüman da İslam'ın rükünleri ile amel eden kişidir.

Din ve **millet** kavramlarının her ikisi de aynı anlamdadır. Yani Allah'ın vahdaniyetine (birliğine), peygamberin doğruluğuna, kıyamet gününe, cennet, cehennem, haşir, neşir ve benzeri konulardan Peygamberlerin kendisini tebliğ etmek amacıyla gönderildiği gerçeklere inanmak gibi itikadî meselelerdir.

Şeriat ise Allah'ın Peygamberleri kendisini tebliğ etmek için gönderdiği helal, haram, namaz, oruç, hac, zekât ile İslam'ın diğer rükünleri gibi amelî meselelere verilen addır.

FAYDALI BİLGİ

(SAHABENİN VE EHL-İ BEYTİN FAZİLET DERECESİ)

Âl-i beyte sahip olmayan sahabî, sahabî olmayan âl-i beyt mensubundan daha efdaldır. Çünkü âl-i beytten olmayan sahabîlerin fazileti amel ve çalışmak kabilindedir. Sahabî olmayan ehl-i beyt mensubunun fazileti ise başkası aracılığıyla. Birisinin bizzat kendisinden kaynaklanan

⁷⁴ Bu zatlar hakkında bilgi için bkz. Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, DİB Yay., Ankara, 2003, s. 95-159.

bir niteliği sebebiyle elde ettiği üstünlük, bir diğerinin başkası aracılığıyla elde ettiği bir nitelikten kaynaklanan bir üstünlükten daha üstündür. Bu açıdan değerlendirildiği için âlimler şöyle demişlerdir: Şerif (seyyid) olmayan bir âlim, âlim olmayan bir şerif (seyyid)den daha üstündür.

(SONUÇ VE DUA)

Ebu Davud Hz. Enes'in Peygamber Efendimiz'den rivayet ettiği hadisinden tahrir ettiği göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Her kim ki ‘Ey Allah’ım, ben sana şehadet getirerek, arşını taşıyan Hamel-i arş meleklarına ve diğer meleklarına şehadet getirerek ve yaratmış olduğun tüm varlıklara şehadet getirerek sabahladım. Sen, muhakkak ki Allah’sın. Senden başka ilah yoktur. Sen teksin ve hiçbir ortağın bulunmamaktadır. Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) hiç şüphesiz senin kulun ve elçindir.’** derse Allah onun dörtte birini ateşten azad eder. Her kim ki bunu iki defa derse, Allah (c.c.) onun yarısını ateşten azad eder. Her kim ki bunu üç defa derse Allah (c.c.) onun dörtte üçünü ateşten azad eder. Her kim ki bunu dört defa derse, Allah (c.c.) onu tamamen ateşten azad eder.”⁷⁵

İmam Nevevî bu hadisi el-Ezkar⁷⁶ isimli kitabında zikretmiştir. Allah’a sonsuz övgüler olsun ey ateşten kurtulmayı dileyen mü’min kardeş. Öyleyse sen de bunu söyle!..

Taberânî de Hz. Enes (r.a.)’ın rivâyet ettiği hadisinde tahrir etmiştir ki Rasulullah şöyle buyurdu: **“Her kim ki ‘Ey Allah’ım, ben sana şehadet getirerek, arşını taşıyan Hamel-i arş meleklarına ve diğer meleklarına şehadet getirerek ve yaratmış olduğun tüm varlıklara şehadet getirerek sabahladım. Şüphesiz ki senden başka ilah yoktur. Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) hiç şüphesiz senin kulun ve elçindir.’** derse Allah (c.c.)

⁷⁵ Bu hadisi Ebû Dâvûd şu ibârelerle rivâyet etmektedir: “حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَثْمَانَ حَدَّثَنَا بَعِيَّةٌ عَنْ مُسْلِمٍ - يَغْنَى ابْنِ زَيْدٍ - قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « مَنْ قَالَ جِئْتُ بِصَبِيحِ اللَّهْمِ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدِّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ إِلَّا غَفِرَ لَهُ مَا أَصَابَ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ وَإِنْ قَالَهَا جِئْتُ بِصَبِيحِ غُفْرِ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَجِيدِيُّ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْغَارِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ مَكْحُولِ الدِّمَشْقِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ « مَنْ قَالَ جِئْتُ بِصَبِيحِ أَوْ يُصْبِحُ أَوْ يُمَسِّي اللَّهْمِ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ أَعْتَقَ اللَّهُ رُبْعَهُ مِنَ النَّارِ فَمَنْ قَالَهَا مَرَّتَيْنِ أَعْتَقَ اللَّهُ نِصْفَهُ وَمَنْ قَالَهَا ثَلَاثًا أَعْتَقَ اللَّهُ ثَلَاثَةَ أَرْبَاعِهِ فَإِنْ قَالَهَا أَرْبَعًا أَعْتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ». Hadis no: 5071.

⁷⁶ Bkz. İmâm-ı Nevevî, *El-Ezkâr Tercemesi (Peygamberimizden Dualar ve Zikirler)*, çev. A. Fikri YAVUZ, Uysal Kitabevi, Konya 1991.

onun o gün ve o gecede işlediği günahlardan onu bağışlayıp ona mağfiret eder.”⁷⁷

Allah’a hamdler olsun, bu Allah’ın bize verdiği ne büyük bir nimettir.⁷⁸

4. Eserle İlgili Genel Değerlendirmeler ve Sonuç:

Görüldüğü üzere eser, klasik bir akide metni görünümündedir. Bu itibarla genel hatları açısından daha önce yazılmış akaid metinlerine benzemekte, onlardan faydalandığı anlaşılmaktadır.⁷⁹ Eserde dile getirilen görüşler de Ehl-i sünnet’in Eş’arilik kolunun görüşleridir. Bu itikadî görüşlerin yanı sıra eserde bazı fazilet hadislerine de yer verilmektedir. Hadis âlimlerinin fazail-i a’mal konusunda zayıf hadisle amel edilmesinin caiz olduğu⁸⁰ hükmüne istinaden bu tür konularda özellikle sahih hadislerle istidlale özel bir önem atfedilmemiştir. Ancak itikadî esasların temel akaid eserlerine dayanılarak hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde medrese alanında meşhur ve ma’ruf olan Molla Halil Siirdî’nin Nehcü’l-Enâm⁸¹ ve Şeyh Ahmed-i Hanî’nin Akida İmâné⁸² adlı Kürtçe akaid metinlerinden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Akide metninin ana gövdesine bakıldığında meşhur Cibril hadisinin bu metinde kaburga kemikleri gibi esas alındığı görülmektedir. Bu da

⁷⁷ Halife Yusûf’un yukarıda rivâyet ettiği hadis, kendisinin de beyan ettiği gibi Tâberânî’nin *el-Mu’cemu’l-Evsat*’ında geçmektedir. Burada daha önceki hadisten farklı olarak şهادeteyn ibâresi de geçmektedir.

⁷⁸ Halife Yusûf, *Akidetü’l-İman*, s. 1-31.

⁷⁹ Krş. Ebu Hanife, *Fıkhu’l-Ekber*, (Aliyyu’l-Kari, *Şerhu Fıkhi’l-Ekber* içinde) Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2011, s. 323-327; Ebu Hanife, *Fıkhu’l-Ekber*, Terc. Hasan Basri Çantay, DİB Yay., Ankara, 1986, s. 5-16; Neseî, Ömer, *Metnu’l-Akaid*, (Şerhu’l-Akaid içinde) Dergâh Yay., İst., 1991, s. 1-10; Eş’arî, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmâil, *el-İbâne an Usûli’d-Diyâne*, Tahk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, tsz., s. 5-92; el-İci, Adudu’d-Din Abdurrahman b. Ahmed, *Metnu’l-Akadidi’l-Adudiyye*,” Geçit, M. Salih, Akaid Metinleri Ders Notları içinde), Ağrı İslami İlimler Fak., 2012, Ağrı, s. 56; El-Uşi, Ebu’l-Hasan Siracu’d-din, *el-Emali*, (Aliyyu’l-Kari, *Şerhu’l-Emali* içinde), Salah Bilici, İst., 1986, s. 1-30.

⁸⁰ Bu konuda bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 195-201.

⁸¹ Mele Helilê Siirdî (el-Es’irdî), *Nehcu’l-Enam*, Enstituya Kurdi, Stenbol, 2002. Krş. Molla Halil el-Hizani el-Es’irdî, *Nehcu’l-Enamu’l-Arabi*, y.y., 1947; Es-Siirdî, Molla Halil, *Nehcu’l-Enam*, Matbaa-i Evkaf-ı İslamiyye ve Askeriyye, İst., 1337, s. 1-25; El-Celali, Molla Musa, *Feyzu’l-Kadiri’l-Allam Şerhu Nehci’l-Enam* (Mecumatu’l-Fuyuzat içinde), İhvan Neşr., İst., 2010, s. 1-6.

⁸² Şeyh Ahmed-i Hani, *Akida İmané*, (Ahmed Hilmi el-Kuğî, Rehberé Sani içinde), y.y., tsz.; Hani, Ahmed, *Akida İmané*, Matbaa-i Evkaf-ı İslamiyye ve Askeriyye, İst., 1337, s. 25-30.

Mevlâna Hâlid'in ve O'nun bölgemizdeki en önemli halifelerinden biri olan Seyyid Tâhâ-i Nehrî'nin Akide-i Kürdiyye eserinin tesirinde kalındığının ispatıdır. Zira Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî ile Seyyid Tâhâ-i Nehrî'nin de Kürtçe yazdıkları Akide metinleri genel hatlarıyla bu tertibe göre yazılmıştır.⁸³ Zaten Mevlana Hâlid'in bir eserinin ismi de “*Risâle fî Şerhi Hadîsi Cibrîl*” şeklindedir.⁸⁴ Buna göre eser, İslâm, İmân ve İhsân kavramları etrafında oluşturulmuş hale gelmektedir. Ayrıca ilgili hadisin tertibi gereğince kıyamet alametleri de eklenmiş bulunmaktadır. Bu ise elimizdeki Akaid Metni'nin sadece itikadî esasları ihtiva eden bir metin olmadığını, bununla birlikte İtikat-Fıkıh-Tasavvuf Birlikteliğini esas alan bir metin olduğunu göstermektedir. Zaten Müellif Halife Yusûf da hizmetlerini ve eserlerini Müslüman halkın itikadını bozuk ve sapık fikirlerden muhafaza etmek, onlara namaz, oruç, zekât gibi temel İslâmî pratikleri sevdirmek ve kalplerine imân, ihlas, samimiyet yerleştirmek amaçlarına odaklayan birisi olarak tanınmaktadır.

Elimizdeki akaid metninde diğer mu'teber ve meşhur akaid metinlerinde geçmeyen, hatta onlar açısından değerlendirildiğinde muhtelif sorunlara medar olabilecek bazı görüşlere de yer verilmiştir. Örneğin Peygamberlerin arkasında namaz kılınabilir, onlarla konuşulabilir, Allah (c.c.) işitme sıfatıyla görür, görme sıfatı ile işitir gibi görüşler savunulmaktadır. Müellifin bu tür görüşleri kitabında zikretmesinin arka planında sahip olduğu tasavvufî zihniyet bulunmaktadır. Buna göre müellif, diğer kelâmcılar gibi kat'î derecede bulunan aklî ve naklî delillere istinaden istinbat edilen görüşlerin yanında, mütekellim ulemanın akaid metinlerinde yer verilmesini gerekli veya uygun görmedikleri bu tür zannî kaynaklara dayalı subjektif bilgiler de sunmuştur ki bu konular hakkında okuyucuların dikkatli olması gerektiğini ifade etmemiz burada bir zorunluluk haline gelmiştir.

Halife Yusûf'un Akide kitabında dikkat çekici bir diğer husus da şudur: Bu metinde daha önceki dönemlerde çok önemli görülen tartışma konularından birçoğuna değinilmemiştir. Örneğin rü'yetullah, Kur'an'ın mahlukiyeti, fiilî sıfatlar, e'alu'l-ibâd ve kesb teorisi, mürtekb-i kebîre, bilginin kaynakları, cevher-araz, imanın artıp eksilmesi meselesi, imâmet-

⁸³ Bkz. Muhammed, Kemal Rauf, *Akide-i İman-Akideyi Kurdi (Lubbu'l-Akide Akide-i Kürdiyye Mevlana Halid-i Nakşibendi)*, Çaphane-i Aras, Erbil, 2004, s. 317-322; Mehmet Salih Gecit, “*Seyyid Tâhâ-i Nehri'ye Nisbet Edilen “Akide-İ Kürdiyye” Adlı Eserdeki İtikadî-Kelâmî Görüşler ve Diğer Akide Metinleriyle Mukayesesi*”, Uluslararası Mutasavvıf Seyyid Taha-i Nehri-i Hakkârî Sempozyumu, Hakkari Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014, s. 203-230.

⁸⁴ Abdulcebbar Kavak, “*Seyyid Tahâ- Hakkârî'yi Yetiştiren Mürşid: Mevlânâ Hâlid Şehrezûrî Bağdâdî*”, Seyyid Tahâ-i Hakkârî Hazretleri Panel Tebliğleri, Hakkari Valiliği-Hakkari Üniversitesi Yay., Hakkari, 2013, s. 6.

hilâfet konusu gibi konularla ilgili ya hiç bilgi verilmemiş, ya da bu tür konularla ilgili bazı bilgiler cümleler arasında hafif tonlarla söylenip geçirilmiştir. Burada Yeni İlm-i Kelâm dönemine benzer bir tavır gördüğümüz gibi, müellifin içinde yaşadığı toplumun ihtiyaç duymadığı tartışma konularını gündeme getirerek fuzulî gündem oluşturma çabasından özellikle kaçındığını görmekteyiz. Gerçekten de Halife Yusûf, tüm eserlerinde yaşadığı bölgenin insanların ihtiyaç duyduğu konuları açıklamaya ve yanlış bildiği konuları tashih etmeye çalışan bir âlim prototipi olarak tanınmaktadır.

Bu genel değerlendirmelerin yanı sıra dikkatimizi çeken özel bir husus da bulunmaktadır: Müellif Yusûf Topçu, Bediuzzaman Said Nursî'nin medrese arkadaşıdır. İkisi de Ahmed-i Hânî geleneğinin devamı olan Şeyh Muhammed Celâlî'nin medresesinde beraberce ders görmüşlerdir. Şeyh Ahmed-i Hânî ise yerleşik adetlere muhâlefet ederek eserlerini Arapça ve Farsça yerine mahalli dil olan Kürtçe ile yazmıştır. İki arkadaştan Bediuzzaman eserlerini Osmanlıca yazarken, Halife Yusûf da Kürtçe yazmışlardır.⁸⁵ Bu da iki şahsiyetin eserlerini, etrafındaki şartların ortaya koyduğu ihtiyaçlar çerçevesinde düzenlediklerini göstermektedir. Bediuzzaman merkeze giderek daha geniş tabakalara hitap etmek için Osmanlıca dilini seçerken, Halife Yusûf da doğuda yaşadığı için daha özel bir muhatap kitlesi olan Kürtçe konuşan avâm kesimine ve medrese talebelerine hitâp etmek amacıyla Kürtçe yazmıştır. Aynı metodunun tarikat silsilelerinin birleştiği Hoca Ahmed-i Yesevî tarafından uygulandığı da bilinen gerçeklerdendir.⁸⁶

Burada işaret edilmesi gereken bir diğer önemli husus da şudur: Halife Yusûf, zaman itibarıyla Şerh ve Haşiyeler döneminin bittiği ve Yeni İlm-i Kelâm Hareketi'nin faaliyete başladığı bir dönemde yaşamıştır. Ancak metot itibarıyla yeni dönemin özelliklerini taşımayan bir Klasik Akaid Metni yazmıştır. Bunun sebebi de yeni tartışmaların o dönemde İstanbul, Kahire, Bağdat gibi muhtelif merkezi yerlerde gündeme gelmiş olmakla birlikte doğu

⁸⁵ Bu metodun Hoca Ahmed Yesevî tarafından da uygulandığını görmekteyiz. O da tıpkı Ahmed-i Hânî ve Halife Yusûf gibi yaşadığı zamanın edebiyat ve bilim dili olan Arapça ve Farsça yerine Divân-ı Hikmet adı verilen hikmetlerini Türkçe yazmıştır. Bkz. Gecit, M. S. (2016). "Yesevî'nin Divân-ı Hikmeti'nde Ebû Hanife'nin Fıkhî Ekber Yansımaları", *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyum*. ss. 806-828.; Gecit, Mehmet Salih, "Hoca Ahmed Yesevî İle Şeyh Ahmed-İ Hânî'nin Divân-ı Hikmet ve Mem u zin Eserlerindeki İtikadî Esasların Mukayesesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 13 Sayı 3*, ss. 123-156; Kavak, A. (2017). Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin Türklerin Tasavvufî Kültürüne Katkıları, *Universal Journal of Theology* 2 (2), 133-142.

⁸⁶ Bkz. Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, Hz. Hayati Bice, TDV Yay., Ankara, 2010, s. 181.

ve güneydoğu medreselerinde hala gündeme gelmemiş olmasıdır. O dönemde gerek halk kesimi, gerekse de medrese tabakası zihinsel olarak sanayi inkılabının ve Fransız İhtilalinin yaydığı pozitivizm, materyalizm, ulusalcılık, sosyalizm-komünizm, hümanizm, feminizm ve rasyonalizm gibi akımlardan etkilenmemiştir. Bu tür akımlar yerine bölgede hala eski tasavvuf-tarikat, geleneksel medrese anlayışı, şerh ve haşiyeler dönemlerinden kalma teslimiyet anlayışı hâkimdir. Merkeze gidenler modernizm ve batılılaşma hareketlerinin cazibesine kapılarak veya onların saçtığı tehlikeleri sezerek Yeni İlm-i Kelâm hareketine katkıda bulunacak çalışmalara girmişlerse de taşrada kalanlar böyle bir çalışmaya girme ihtiyacını hissetmemişlerdir. Medrese kurumu ve oradan yetişen şeyh ve mollaların önderliğinde teşkilatlanan Doğu'da dinî açıdan modernizme ve rasyonaliteye karşı sağlam bir irâde ile direnen halk, 1960-70'lı yıllardan itibaren mekteplerden yetişen öğretmenlerin ve siyasetçi-bürokratların siyâsî ve sosyal çalışmaları neticesinde liberalist ve sosyalist söylemlerle tanıştı. Peş peşe gelen darbe ve devrimler, halkın mutaassıp ve muhafazakâr duygularının körelmesini, bunun yerine dünyevileşme ve siyasileşme temayülünü hızlandırdı. Netice olarak bugün Yen-i İlm-i Kelâm'ı da açacak şekilde materyalist ve ateist temayüllerin güçlü olduğu bir gençlik yapılanması son derece etkin bir şekilde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede acilen geleneksel ve muhafazakâr eğitim kurumlarının modern bilimlerle tanıştırılıp çağımıza uygun metodolojik ve sistematik ıslahatlarla iyileştirilmesi suretiyle güncellenerek aktifleştirilmesine büyük ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aliyü'l-Kârî, *Fıkh-ı Ekber Şerhi*, Terc. Hüseyin S. Erdoğan, Hisar Yay., İstanbul, s.70.
- Beycurî, İbrâhim, *Haşiyetu' Beycûrî Alâ Şerhi İbn Kâsım*, Matbaatu Mustafâ el-Bâbî, Mısır, 1343.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Ashâb-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları*, Hisar Yay., İstanbul, tsz.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru's-Şi'b, el-Kâhire, 1987.
- Celâlî, Molla Musa, *Feyzu'l-Kadiri'l-Allam Şerhu Nehci'l-Enam* (Mecumatu'l-Fuyuzat İçinde), İhvan Neşr., İst., 2010.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Anahatlarıyla Hadis*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990.
- Dağcı, Şamil, *İmam Şafî*, DİB Yay., Ankara, 2006.
- Dimyâtî, Seyyid Ebû Bekir, *İânetu't-Tâlibîn*, Dâru İhyai Kutub el-Arabiyye, Mısır, tsz.

- Ebu Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015.
- Ebu Hanife, *Fıkh-ı Ekber*, Terc. Hasan Basri Çantay, DİB Yay., Ankara, 1986.
- Ebu Hanife, *Fıkhü'l-Ekber*, (Aliyyu'l-Kari, *Şerhu Fıkhî'l-Ekber* İçinde) Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Ebu Nuaym b. Hammâd el-Huzâî el-Mervezî, *el-Fiten*, Tahk. Mecdî b. Mansûr, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Ebu Nuaym b. Hammâd el-Huzâî el-Mervezî, *el-Fiten*, Tahk. Mecdî b. Mansûr, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Ebu Zehra, Muhammed, *İmâm Şafîi*, Terc. Osman Keskiöglü, DİB Yay., Ankara, 2000.
- Ebu'l-Münteha, *Şerhu Fıkhî'l-Ekber*, Salah Bilici Yay., İstanbul, tsz
- Echûrî, Ebu'l-İrşâd Nûru'd-Dîn Alî b. Muhammed, *en-Nûrû'l-Wehhâc fî'l-Kelâm Alâ'l-İsrâî ve'l-Mi'râc*, Tahk. Fethî Abdurrahmân Ahmed Hicâzî, Dârü'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003.
- Erdebîlî, Yusûf *Kitâbu'l-Envâr li A'mâli'l-Ebrâr*, Matbaatu'l-Yemeniyye, Mısır, 1306.
- Es'irdî, Mele Xelilê Siirdî, *Nehcu'l-Enam*, Enstituya Kurdi, Stenbol, 2002.
- Es'irdî, Molla Halil el-Hizani, *Nehcu'l-Enamu'l-Arabî*, y.y., 1947.
- Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâîl, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, Tahk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-İktisâd fî'l-İ'tikâd*, Dârü'l-Minhâc, Beyrût, 2008.
- Gecit, Mehmet Salih, "Seyyid Tâha-i Nehri'ye Nisbet Edilen "Akide-İ Kürdiyye" Adlı Eserdeki İtikadi-Kelâmi Görüşler ve Diğer Akide Metinleriyle Mukayesesi", Uluslararası Mutasavvıf Seyyid Taha-i Nehri-î Hakkârî Sempozyumu, Hakkari Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014.
- Gecit, Mehmet Salih. (2016). "Yesevî'nin Divân-ı Hikmeti'nde Ebû Hanife'nin Fıkhî Ekber Yansımaları", *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyum*. ss. 806-828.
- Gecit, Mehmet Salih, "Hoca Ahmed Yesevî İle Şeyh Ahmed-İ Hânî'nin Divân-ı Hikmet ve Mem u zin Eserlerindeki İtikadî Esasların Mukayesesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 13 Sayı 3*, ss. 123-156.
- Heytemî, Şihâbu'd-Dîn Ahmed İbn Hacer, *Tuhfetu'l-Muhtâc bi Şerhi'l-Minhâc*, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, tsz.

- İbn İshâk (Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Tahk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2004.
- İbn Sa'd. Muhammed b. Sa'd b. Manî' el-Hâşimî el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Tahk. Muhammed Abdulkadîr Atâ, I/46-48,
- İci, Adudu'd-Din Abdurrahman b. Ahmed, *Metnu'l-Akadidi'l-Adudiyye*, "Geçit, M. Salih, Akaid Metinleri Ders Notları İçinde), Ağrı İslami İlimler Fak., Ağrı, 2012.
- Kâsımî ed-Dımeşkî, Cemâlu'd-Dîn, *el-İsrâu ve'l-Mi'râc*, Tahk. Fethî Abdurrahmân Ahmed Hicâzî, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003.
- Kavak, Abdulcebbar, "*Seyyid Tahâ- Hakkârî'yi Yetiştiren Mürşid: Mevlânâ Hâlid Şehrezûrî Bağdâdî*", Seyyid Tahâ-i Hakkârî Hazretleri Panel Tebliğleri, Hakkari Valiliği-Hakkari Üniversitesi Yay., Hakkari, 2013.
- Kavak, A. (2017). "Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin Türklerin Tasavvufî Kültürüne Katkıları", *Universal Journal of Theology* 2 (2), 133-142.
- Kazvînî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâceh*, Mektebetu Ebi'l-Muâtî, tsz.
- Kemal Rauf, Muhammed, *Akide-i İman-Akideyi Kurdi (Lubbu'l-Akide Akide-i Kürdiyi Mevlana Halid-i Nakşibendi)*, Çapxane-i Aras, Erbil, 2004.
- Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, DİB Yay., Ankara, 2003.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, tsz.
- Maturîdî, Ebu Mansûr, *Fıkıh-ı Ekber Şerhi*, Terc. Adnan Bülent Baloğlu-Murat Memiş, Bilge Kültür Sanat Yay., 2013.
- Nesefî, Ömer, *Metnu'l-Akâid*, (Şerhu'l-Akâid İçinde) Dergâh Yay., İst., 1991.
- Nevevî, İmâm Yahyâ b. Şeref, *El-Ezkâr Tercemesi (Peygamberimizden Dualar ve Zikirler)*, çev. A. Fikri YAVUZ, Uysal Kitabevi, Konya 1991.
- Nevevî, Muhyu'd-Dîn Ebu Zekeriyya b. Şeref *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muftîn, Dâru'l-Minhâc*, Tahk. Abdurrezzâk Şuhûd en-Nacm, Dâru'l-Feyhâ, , Dımaşk, 2013.
- Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *el-Akîdetu'n-Nesefiyye*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015.

- Önkal, Ahmet, "Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh el-Fihri el-Kureşî", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul, 1994.
- Özarslan, Selim "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2- 2006, Sivas, ss.107-118.
- Özarslan,,Selim "Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar", *Kelam Araştırmaları*, 5: 2 (2007) ss. 63-84.
- Özarslan, Selim "Kur'an'da Hz. Peygamber'e Yönelik Saygı İfadeleri", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 43/3, Temmuz-Eylül 2007, ss. 125-144.
- Özarslan,,Selim *Kelamda Tevbe*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2003.
- Özarslan,,Selim *Günah Musibet İlişkisi Üzerine*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2012.
- Râşid, Reşid, *Tenvîrü'r-Ricâl fî zuhûri'l-Mehdî ve 'd-Deccâl*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Midyat, tsz.
- Remlî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, *Nihayetu'l-Muhtac İlâ Şerhi'l -Minhâc*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1938.
- Remlî, Şihabu'd-Dîn, *Nihayetu'l-Muhtac İlâ Şerhi'l -Minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Seber, Abdulkerim, *Ebu Bekir İbnu'l-Arabî'nin Kur'an İlimlerindeki Yeri, Tefsir ve Te'vil ve Metodu*, Tıbyan Yay., İzmir, 2014.
- Siirdi, Molla Halil, *Nehcu'l-Enam*, Matbaa-i Evkaf-ı İslamiyye ve Askeriyye, İst., 1337.
- Subkî, Tâcu'd-Dîn Ebu Nasr *es-Seyfu'l-Meşhûr fî Şerhi Akîdeti Ebî Mansûr*, Tahk. M. Saim Yeprem, TDV Yay., Ankara, 2011.
- Suyûtî, Celâlu'd-Dîn *Usûlu'd-Dîn*, Dâru't-Takvâ, Dımaşk, 2015.
- Suyûtî, Celâlû'd-Dîn Abdurrahmân, *Nüzûlu İsâ b. Meryem fî Ahiri'z-Zemân*, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1985.
- Şahinler, Necmettin, *Son Şahitler Bediuzzaman'ı Anlatıyor*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.
- Şeybânî, Ebu Abdillah Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Dâru'l-Kurtuba, tsz.
- Şirbinî, Şemdu'd-Dîn Muhammed b. El-Hatîb *Muğni'l-Muhtac İlâ Ma'rifeti Metni Minhâci't-Tâlibîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1998.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer el-Verrâk, *el-Akîdetu't-Tahâviyye*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015.
- Tahtâvî, Şeyh Ali Ahmed Abdu'l-Al, *el-Mesîhü'd-Deccâl Menbau'l-Küfri ve 'd-Dalâl*, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2003.
- Topçu, Halife Yusûf *Akîdetü'l-İman*, Nubihar Yay., İstanbul, 2008.

- Topçu, Halife Yusûf el-Beyazidî, *Tuhfetu'l-İhvan*, Şura Yay., İstanbul, 1996.
- Topçu, Halife Yusûf, *Ferâiz*, Nur Matbaası, Ankara, 1960.
- Topçu, Halife Yusûf, *İrşâdu'l-İbad Min Avami'l-Mü'minin*, Nur Matbaası, Ankara, 1960.
- Topçu, Halife Yusûf, *İrşâdu'l-İbâd*, Hira Yay., İstanbul, 1998.
- Topçu, Halife Yusûf, *Tuhfetu'l-Amilîn ve İrşâdu'l-İbâd Min avâmi'l-Mu'minîn*, Dımaşk, 1948.
- Ûşî el-Fergânî, Sirâcu'd-Dîn Alî b. Osmân, *Bed'u'l-Emâlî*, Şefkat Yay., İstanbul, 2015.
- Ûşi, Ebu'l-Hasan Siracu'd-din, *el-Emali*, (Aliyyu'l-Kari, Şerhu'l-Emali içinde), Salah Bilici, İst., 1986.
- Vahş, Muhammed, *el-Aşeretü'l-Mubeşşerûne bi'l-Cenneti*, Dâru'l-Fadîle, Kâhire, 2003.
- Hânî, Ahmed, *Akida İmane*, Matbaa-i Evkaf-ı İslamiyye ve Askeriyye, İst., 1337.
- Hânî, Şeyh Ahmed, *Akida İmané*, (Ahmed Hilmi el-Kuği, Rehberé Sani içinde), y.y., tsz.
- Yesevî, Ahmed, *Divan-ı Hikmet*, Hz. Hayati Bice, TDV Yay., Ankara, 2010.
- Zekeriyağil, Yahya, *Nüzûl-i İsâ*, Rahle Yay., İstanbul, 2006.
- <http://www.dogubayazitgazetesi.com/haber/doubayazta-drt-yeni-mahalle-291.html> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- <http://www.dogubayazithalkinsesi.com.tr/h934-halife-Yusuf-topcu-1885-1965.html> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/sonsahitler/bolgeindex.php?id=43> (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- http://www.sorularlarisale.com/makale/10764/seyh_nizamettin_arvasi.html (Erişim Tarihi: 30.05.2016)

